

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**ANALÝZA A REFLEXE ETICKÉHO KODEXU
SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ**

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Bc. et Bc. Petra Podzimková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 4.

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby byly toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

25. března 2013

Děkuji vedoucímu diplomové práce, panu PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D. za trpělivé metodické vedení práce a za cenné rady a připomínky. Dále děkuji své rodině za pomoc a podporu během zpracování práce.

OBSAH:

ÚVOD	6
1 VÝCHODISKA ETICKÉ ODBORNÉ REFLEXE ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	9
1.1 ZÁKLADNÍ DEFINICE A POJMY Z OBLASTI ETIKY	9
1.2 PŘÍKLADY ETICKÝCH TEORIÍ PODSTATNÝCH PRO REFLEXI SOCIÁLNÍ PRÁCE	13
1.2.1 Teorie přirozeného zákona	14
1.2.2 Teorie racionální povinnosti (deontika)	14
1.2.3 Teleologie – utilitarismus	15
1.2.4 Teorie distributivní spravedlnosti	15
1.3 PROFESNÍ ETIKA	16
1.4 KONTEXTY ETIKY V SOCIÁLNÍ PRÁCI	18
1.4.1 Vymezení sociální práce jako profese	18
1.4.2 Sociální pracovník jako profesionál	26
1.4.3 Požadavky na osobnost sociálního pracovníka	27
1.4.4 Profesní identita sociálního pracovníka	29
1.5 ETIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE	32
1.5.1 Legislativní rámec etiky v sociální práci	35
1.5.2 Hodnoty a principy v sociální práci	40
2 VÝCHODISKA ANALÝZY ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	49
2.1 VYMEZENÍ ETICKÉHO KODEXU	49
2.1.1 Funkce etického kodexu	50
2.1.2 Zásady tvorby etického kodexu	51

2.2	HISTORIE VYTVÁŘENÍ ETICKÝCH KODEXŮ	52
2.2.1	Etický kodex sociálních pracovníků v České republice.....	55
2.3	ANALÝZA ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	56
2.3.1	Typologie etických kodexů v sociální práci.....	56
2.3.2	Analýza etického kodexu sociálních pracovníků na základě srovnání s Mezinárodním etickým kodexem sociální práce	57
2.3.3	Pojmy „Lidská práva“ a „Sociální spravedlnost“ v etickém kodexu sociálních pracovníků v dialogu s Kodexem Charity ČR	63
2.3.4	Požadavek na univerzalizmus etického kodexu	79
2.4	KRITIKA ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A POTŘEBA JEJICH AKTUALIZACE	81
2.4.1	Kritika etického kodexu sociálních pracovníků	81
2.4.2	Důvody pro aktualizaci etického kodexu sociálních pracovníků	84
	ZÁVĚR	86
	Seznam použitých zdrojů	88
	Abstrakt.....	94
	Abstract	95

ÚVOD

V pomáhajících profesích je, dle mého mínění, etická stránka profese zřetelnější, než u kteréhokoli jiného zaměstnání a je na ni kladen vysoký zřetel. V profesi sociální práce je tento fakt významně podtržen existencí Mezinárodního etického kodexu sociální práce (resp. „Etika sociální práce - principy“) a Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků České republiky.

V přímé práci s lidmi se sociální pracovníci každodenně setkávají se situacemi, které mají etický kontext, řeší nejrůznější etické problémy, potýkají se s etickými konflikty a lámou si hlavu nad etickými dilematy. To vše samozřejmě více či méně vědomě. Úkolem metodického vedení sociálních pracovníků proto zůstává zvědomování etických souvislostí, znalost a spoluvytváření etického základu, opětovné uvádění teoretických východisek do praxe, ač předtím z praxe vzešly. Tento úkol spatřuji částečně i v předkládané diplomové práci, jejímž cílem je analýza a reflexe etického kodexu sociálních pracovníků a v tomto ohledu srovnání s Mezinárodním etickým kodexem sociální práce. Uvedený úkol ale vyžaduje postihnutí rozsáhlé teoretické základny, zahrnutí historických souvislostí stejně jako postihnutí sociální práce z profesního hlediska a propojení společenskovedních disciplín - etiky a sociální práce.

Předmětem zkoumání předkládané diplomové práce je analýza a etická reflexe etického kodexu sociálních pracovníků a v širším spektru také profese sociální práce. V zaměření práce mi jde o hledání odpovědí na otázky, z čeho kodexy sociálních pracovníků a sociální práce vycházejí, k čemu v praxi slouží, zda jsou pro praxi relevantní a zda plně zohledňují rozsah etiky v sociální práci. Vycházím přitom především z potřeby neustálé odborné reflexe sociální práce jako oboru, který se v naší zemi neustále profiluje, a také reflexe sociální práce v každodenní praxi sociálního pracovníka. Stěžejními dokumenty pro tuto práci jsou, jak již z uvedeného vyplývá Etický kodex sociálních pracovníků České republiky a Mezinárodní etický kodex sociální práce (Etika sociální práce – principy).

V úvodu bych ráda zmínila, že v počátcích obnovy oboru a povolání sociální práce po roce 1989, kdy se sociální práce profilovala jako obor vysokoškolský, vznikla řada publikací obsahující informace důležité pro vznik a rozvoj profesní identity. V současné době můžeme v rámci profesního diskursu sociální práce zaznamenat určité specifické

směry v odborné reflexi a také rozvoj oboru Etika v sociální práci. Tento obor přináší nový pohled na sociální práci z etického hlediska, které je pro tuto profesi významný a od ní neoddelitelný, ale dosud nebyl více diskutován. Nejvíce diskusí je v současnosti věnováno hodnotám v sociální práci a odborníci se problematikou hodnot v praxi sociální práce intenzivně zabývají (stejně a ještě intenzivněji je toto téma probíráno v zahraničí, zejména ve Velké Británii a v USA). Pro každodenní praxi sociálního pracovníka je samozřejmě podstatné, že dokáže svou praxi reflektovat, zná své osobní hodnoty a hodnoty profese, a umí je také uplatňovat a do své praxe integrovat. Zároveň si je také vědom rizik, která přináší rozpor mezi osobními a profesními hodnotami. Přitom za základní rámec a východisko diskursu o hodnotách a etice sociální práce je považován právě etický kodex, jehož deklarované hodnoty bývají podrobovány analýze a kritické odborné reflexi. Snahou této práce bude ovšem vedle tohoto diskursu podat další možný pohled na etickou reflexi a analýzu se snahou o zasazení etického kodexu do širších souvislostí. Explicitním popsáním jednotlivých hodnot v etickém kodexu se zabývat nebudu, nicméně se pokusím o analýzu dvou deklarovaných principů – lidských práv a sociální spravedlnosti. Předkládaný text si tak klade ambice dojít prostřednictvím analýzy a etické reflexe k hlubšímu porozumění důležitosti a místa etického kodexu v každodenní praxi a sebereflexi sociálních pracovníků.

Práci jsem rozdělila do dvou částí, kdy v první části postihují zejména teoretické základnu jako základní východisko pro etickou odbornou reflexi etického kodexu sociálních pracovníků a to za použití literatury jak z oblasti etiky, tak také z oblasti sociální práce, ale i například z oblasti psychologie a sociologie. Nejvyužívanějšími zdroji jsou v této části práce mimo jiné „Úvod do etiky“ A. Anzenbachera, učebnice etiky pro sociální práci O. Fischera, R. Milfaity a kol. či „Metody a řízení sociální práce“ a „Základy sociální práce“ O. Matouška a kol. Pro legislativní vymezení sociální práce v českém prostředí se odvolávám také na zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a Standardy kvality sociálních služeb. Do práce jsem se snažila zakomponovat také aktuální postřehy ze stále probíhající odborné etické reflexe profese sociální práce v odborných periodikách a sbornících.

Ve druhé části práce se věnuji analýze etického kodexu sociálních pracovníků, kdy nejčastěji citovanými dokumenty jsou právě zmíněné dva kodexy a v rámci řešení otázky principů lidských práv a sociální spravedlnosti také Kodex charity České

republiky. K základnímu obecnému popisu vývoje kodexu využívám skripta Transparency international „Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě“, dále pak pro samotnou analýzu využívám aktuální statě k danému problému ze zahraničních odborných periodik a opírám se o knihu F.G.Reamera „Social work values and ethics“ v porovnání k českým odborným zdrojům z dané oblasti. V rámci rozboru deklarovaných základních hodnot lidských práv a sociální spravedlnosti se opírám o dějinné souvislosti vývoje daných hodnot, jak je shrnula B. Komárková v knize „Původ a význam lidských práv“, ale i o další dokumenty související těmito fenomény zejména také s ohledem na sociální učení církve. Často citovanou a přejímanou autorkou v otázkách etického kodexu a hodnot v něm obsažených je také S. Banks, jejíž myšlenky používám pro shrnutí a zpřehlednění východisek analýzy a to i s ohledem na naznačení dalšího vývoje v této oblasti.

1 VÝCHODISKA ETICKÉ ODBORNÉ REFLEXE ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

První část předkládané diplomové práce se zaměřuje na postihnutí východisek etické odborné reflexe etického kodexu sociálních pracovníků, kdy v obsahu spojuje zejména disciplínu etiky a profesi sociální práce s cílem poukázat na tyto dva svébytné obory a jejich vymezení s ohledem na diskurs a souvislost celého textu. Naznačujeme zejména jejich vzájemné obohacování, důležitost etiky v sociální práci a vymezení etiky sociální práce tvořící předmět etických kodexů a tedy etické reflexe sociální práce jako oboru. Uvedená kapitola bude tedy pojímána jako jedna z možností reflexe etického kodexu sociálních pracovníků, jímž se v naší práci zabýváme a základem pro jeho interpretaci a analýzu, které bude věnována kapitola následující.

1.1 ZÁKLADNÍ DEFINICE A POJMY Z OBLASTI ETIKY

Jako základní definici etiky použijeme definici, kterou přejímá Nečasová a staví na ní základ etiky sociální práce: **Etika** „(z řeckého „*éthos*“ – mrav, zvyk, obyčej, charakter) je teorií morálky, vědou o morálce jako stránce života společenského člověka, o původu a podstatě morálního vědomí a jednání. Etika se zabývá studiem morálky a rozumovým odůvodněním morálního jednání.“¹ Rozumové zdůvodnění morálního vědomí a jednání je pro autory publikující v oboru sociální práce považováno za nejdůležitější, ač samozřejmě není jediným možným.² Filosofický slovník popisuje etiku jako filosofii morálky a pojímá ji jako filosofické vysvětlení a zdůvodnění mravního fenoménu, tedy mravního jednání a za metodu etiky považuje filosofickou

¹ NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 22.

² Srov. Tamtéž, s. 22.

kritickou reflexí³ („není čistou empirií či zpětným odkazováním na neanalyzovatelný pouhý cit“⁴).

Spaemann definuje rozum právě ve smyslu reflexe: „(...) rozum je tou schopností člověka, která nám dovoluje vidět sebe samy zvenčí, takřkajíc očima jiných, anebo, přesněji řečeno, vědět že existuje takovýto pohled jinýma očima, jejichž perspektiva není perspektivou té živé bytosti, již jsme sami.“⁵ Etiku sociální práce můžeme vnímat právě tímto způsobem, protože nám dovoluje kriticky myslet a hodnotit své jednání. Sebereflexe je pro profesi sociálního pracovníka důležitým úkolem, který je nepřímo, jak si ukážeme dále, také obsahem Etického kodexu sociálních pracovníků.⁶

Nejprve si ale uvedeme další definice etiky, kterými je možné na základě rozumového zdůvodnění etiku postihnout:

Etika je filosofická disciplína, která má dát všemu co známe jako mravní povinnosti, ctnosti, pravidla nebo hodnoty, společný základ. Také se zabývá uspořádáním lidských skutků na základě rozumových pravidel.⁷ Goldman definuje etiku jako nauku „o původu a podstatě morálního vědomí a jednání. Jednak se snaží za pomoci biologie, psychologie, sociologie a jiných disciplín poznat, vysvětlit a popsat obecné mravní skutečnosti, jednak je to nauka, která normativně stanovuje, co je mravné a co nikoliv. Etika zkoumá podstatu a funkci morálky a rozhodování člověka z hlediska determinismu a svobody. Hledá obecné zákonitosti, na nichž morálka stojí.“⁸

Ondřej Fischer vychází pro potřeby postihnutí etiky v sociální práci z širšího pojetí etiky dle Petera Eisenmanna a etiku definuje jako „uvažování o mravním chtění nebo jednání člověka se zřetelem na jeho osobu nebo podmínky, ve kterých se nachází.“⁹

³ Srov. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. s. 131.

⁴ Tamtéž, s. 131.

⁵ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. s. 95.

⁶ Srov. FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 18 – 19.

⁷ Srov. PŘÍKASKÝ, J. *Učebnice základů etiky*. s. 54.

⁸ GOLDMAN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. s. 107.

⁹ FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 14.

Všechny uvedené definice etiky nás opět vedou k myšlence reflexe vlastního mravního jednání. Nečasová právě v tomto vidí cíl etiky. Etiku vnímá jako prakticky zaměřenou vědu, jejímž cílem je „vědomější odpovědné jednání“,¹⁰ protože „jednání je tím, za co je jednající považuje: je vědomou a záměrou realizací nějakého úmyslu.“¹¹ Odpovědné jednání ve smyslu, který zmiňuje Nečasová, zaručuje, že tento úmysl bude také mravní. Etika je ovšem disciplínou obecnou, neboť neposkytuje návod, jak jednat v konkrétních situacích.¹²

Etika se člení na mnoho dílčích etických oblastí a je možné ji dělit mnoha různými způsoby. Z našeho pohledu a pro potřeby předkládané práce je důležitá oblast aplikované etiky – tzv. **etika profesní** (viz níže), která aplikuje obecná etická ustanovení (tzv. etické kodexy), na konkrétní profesionální činnost. V profesní etice můžeme tedy mluvit o etice lékaře, sestry, učitele, soudce, novináře, nebo v našem záběru celkově o etice pomáhajících profesí.¹³

Podle Jankovského můžeme o etice mluvit za předpokladu, že má vymezený svůj předmět, kterým je morálka – ta má za úkol na základě „dobra a zla“ hodnotit lidské jednání.¹⁴ Přitom můžeme říci, že pro pracovníky pomáhajících profesí (a tedy i sociální pracovníky) hraje polarita dobře – špatně významnou úlohu při konkrétním hodnocení problémů klienta a následné volbě konkrétní metody práce. Pracovník tedy může podle své osobní volby volit určité postupy práce s klientem a označovat svá stanoviska za mravně přiměřená. Takto zároveň zdůvodňuje své následné kroky k řešení problémů.¹⁵

Definice **morálky** uvádí, že jde o „systém regulativů lidského jednání, který je založen na rozlišení správného a nesprávného, schopnosti rozlišovat dobro a zlo a v těchto intencích jednat – včetně transformace do oblasti hodnot, norem, vzorů, postojů a jednání. Morálka má individuální i sociální dimenzi. Není vytvářena v každé

¹⁰ NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 22.

¹¹ SPAEMANN, R.. *Štěstí a vůle k dobru*. s. 161.

¹² Srov. Tamtéž, s. 161.

¹³ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 21 – 23.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 21 – 23.

¹⁵ Srov. KUČÍREK, J. Osobnost sociálního pracovníka jako možný pramen Problematického jednání s dětmi a mládeží. In *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou: Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 12. – 13. 10. 2007.* s. 94 – 98.

generaci znovu, ani není omezena pouze na jednání jednotlivců. Předpokládá se, že je tím, co udržuje společnost pohromadě a umožňuje harmonickou spolupráci jejích členů.¹⁶ Thompson míní, že to, zda něco považujeme za správné či nesprávné, je z velké části zapříčiněno okolnostmi, kulturním prostředím. Proto je nutné morálku, a tedy i jednání člověka, posuzovat v rámci kulturního prostředí, ve kterém byl člověk socializován. Thompson v této souvislosti mluví o morálním relativismu.¹⁷ Relativismus je zvláštním chápáním pravdy, kdy se pravda stává ve specifickém smyslu relativní a její existence pro jeden subjekt neznamena také její existenci pro druhé lidi.¹⁸

Etymologie slov etika a morálka

„Latinské „*mos*“, od kterého je odvozeno slovo „morálka“, znamená původně „vůle“. Dále označuje především vůli uloženou v člověku, tedy předpisy a zákony, a pak tradiční mravy a obyčeje. V průběhu těchto významových změn slovo „*mos*“ nakonec, tak jako „*ethos*“, znamená také osobní způsob života, smýšlení, charakter a mravní chování jednotlivce.“¹⁹ Etymologie tedy ukazuje v první řadě na kontext sociální, do něhož jsou etické, morální, ev. mravní jevy původně zasazeny jako společný mrav, obyčej, zvyk, tradice a zákon společenství. Etika se tedy snaží o sociální kontext, zasazení správného, etického jednání jako normy.²⁰

Norma

Dostáváme se tak k potřebě definovat pojem **norma**. Dle Webera je tento pojem používán v etice teprve krátce a jejich pojetí je různé.²¹ Slovo norma pochází z latiny a znamená měřítko, míru. V etice je pak definována jako „výraz rozumového řádu, který umožňuje člověku zaměřit se svobodně k dobru. Stanovuje hranice jeho svobodě

¹⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 21 -22.

¹⁷ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*. s. 11 – 13.

¹⁸ Srov. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. s. 368.

¹⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 17.

²⁰ Srov. Tamtéž. s. 17 – 128.

²¹ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. s. 87 – 90.

a klade na ni požadavky. Stává se pro ni závazným vodítkem, rozumově zdůvodněným, ve vztahu k mravnímu jednání.“ Normy tedy můžeme chápat jako principy, pravidla, zákazy, zákony... V nejširším slova smyslu pak odráží nejvyšší mravní princip: „je třeba konat dobro a vystříhat se zla“, v nejužším smyslu naopak normy určují konkrétní pravidla jednání v konkrétních životních situacích.²² Normy můžeme označit za „sociální pravidla jednání“, mravní normy, které jsou pro zkoumání našeho problému podstatné, jsou pak dle Anzenbachera **prvky sociálního étosu** a vznikají na základě interakce s naším svědomím. Svědomí na jedné straně zvnitřňuje sociální étos a na straně druhé étos ovlivňuje a dává mu dynamiku. Přitom je třeba zdůraznit, že vztah étosu a svědomí se mění v rozdílných kulturních podmínkách (zde můžeme začít diskusi ohledně přijetí mezinárodního etického kodexu sociálních pracovníků do našich podmínek sociální práce).²³

Anzenbacher dále rozlišuje čtyři roviny lidské praxe jednání z hlediska morálky: moralitu, mravnost, právo a víru. V rovině morality je pak měřítkem hodnocení osobní svědomí člověka. V ostatních rovinách jde o hodnocení na společenské úrovni.²⁴ Nečasová k tomuto schématu přidává ještě rovinu profesní, kde můžeme rozeznávat profesionální a neprofesionální jednání. Podle ní jsou měřítkem pro hodnocení profesionality normy profese vyjádřené v etickém kodexu.²⁵

1.2 PŘÍKLADY ETICKÝCH TEORIÍ PODSTATNÝCH PRO REFLEXI SOCIÁLNÍ PRÁCE

Následující krátký přehled vybraných teorií, které zde chceme v rámci reflexe představit, nám poslouží zejména k základním představám o vzniku hodnot vyjádřených v etickém kodexu sociálních pracovníků jako stěžejních principů sociální práce. Odráží

²² Srov. Život z víry, s. 67 – 71.

²³ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 105-128.

²⁴ Srov. Tamtéž. s. 105 – 128.

²⁵ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 82 – 83.

se v nich zároveň také vývoj etiky v sociální práci jako takové v návaznosti vývoj filosofických myšlenek v západní tradici.

1.2.1 Teorie přirozeného zákona

Tato teorie vznikla kombinací náboženské tradice Judaismu, řecké filosofie a křesťanství. Jejím cílem je kultivace lidské přirozenosti skrze mravní zákon daný Bohem, který je věčný a neměnný.²⁶ Lidská přirozenost stvořená Bohem je dobrá a je vyjádřením vůle Boží. Z absolutního přirozeného zákona lze odvozovat univerzální normy. Přirozený zákon člověk musí hledat (není mu dán) a realizovat jej prostřednictvím své vlastní vůle. Morální normy jsou v souladu jak s Božími příkazy (Desatero), tak také s klasickými ctnostmi.²⁷ V Bibli můžeme nalézt velké množství ustanovení týkající se sociální oblasti a zároveň také často citované zlaté pravidlo: jednej s jinými tak, jak chceš, aby oni jednali s tebou.²⁸

1.2.2 Teorie racionální povinnosti (deontika)

Deontiku nebo také deontologii můžeme popsat jako nauku o povinnostech (z řeckého „*deon*“ co má být, povinnost), která vychází z přesvědčení, že jednání může být morální nebo nemorální samo o sobě. Důležitý je ale úmysl jednajících.²⁹ Připomenout si zde můžeme především **Immanuela Kanta** (1724 - 1804), který rozvíjí teorii přirozeného práva a popisuje kategorický imperativ, který je možné formulovat i na základě účelu o sobě: “Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého, vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek“. Z tohoto vyplývá, že každý člověk je hoden úcty proto, že je člověkem (to dále zmiňujeme také u hodnoty lidské důstojnosti).³⁰

²⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 26 – 27.

²⁷ Srov. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. s. 71 - 75.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 71 – 75.

²⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 30 – 32.

³⁰ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 49 – 54.

Deontologická etika striktně odděluje povinnosti od užitečností a osobního zájmu, což může posloužit jako prostředek pro předcházení diskriminaci. Z deontologie jsou odvozeny také principy etiky v sociální práci.³¹ Důležité si je ale uvědomit, že z jednání pouze na základě povinnosti se může vytrácet lidskost a tím i vytvoření vztahu, který je pro sociální práci podstatný.

1.2.3 Teleologie – utilitarismus

Utilitaristická etika, která vychází z teleologie (zaměření k cíli, na výsledek jednání), je založena na tom, že lidské jednání není hodnotné ani mravné samo o sobě, nýbrž je hodnoceno na základě následků, které přináší. Jde tedy o protiklad vůči deontologii. V utilitarismu se skrývá apel, aby člověk jednal vždy s ohledem na důsledky svého jednání. Důsledky musí znamenat vždy více dobra pro co největší počet lidí.³² Představiteli této koncepce jsou J. S. Mill a J. Bentham.³³

1.2.4 Teorie distributivní spravedlnosti

S teorií distributivní spravedlnosti přišel John Rawls, který stojí v opozici proti utilitarismu. Ve své teorii se opírá o Kanta a zabývá se hlouběji problémy, které Kant vynechává. Podle Rawlse by pravidla sociálních vztahů měla vycházet ze souhlasu všech členů společnosti.³⁴

Zásady spravedlnosti shrnul Rawls do dvou bodů:

1. Každý má právo na co nejrozsáhlejší systém stejných základních svobod, který je v souladu se stejným systémem pro všechny ostatní.
2. Sociální a hospodářské nerovnosti je třeba upravovat tak, aby jednak bylo možné rozumně očekávat, že budou sloužit ke prospěchu každému, a jednak aby byly spojeny

³¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. s. 74 – 78.

³² Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 33 – 35.

³³ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 31 – 32.

³⁴ Srov. HARRINGTON, A. et al. *Moderní sociální teorie*. s. 56 – 58.

s pozicemi a úřady, které jsou přístupné každému (rovnost šancí).³⁵ Z Rawlsova pojetí vychází teorie sociální spravedlnosti, která zakládá důležitost postarat se v rámci společnosti také o osoby ocitající se na jejím dně.³⁶

1.3 PROFESNÍ ETIKA

Profesní etikou máme na mysli, jak vyplynulo již z výše uvedeného a ze samotného zaměření diplomové práce, především etiku pomáhajících profesí, resp. etiku sociální práce. Profesní etika je soustavou vybraných hodnot, norem, principů a dovedností, které mají přispívat k formování žádoucích způsobů jednání, vysvětlovat hodnoty a mravní normy profese. Zde je vhodné hovořit o tzv. étosu povolání, protože sociální práce patří mezi profese, pro jejichž výkon je potřebný vzhledem k jejímu hodnotovému charakteru, také vztah k profesi samotné.³⁷ **Étos povolání** nám ukazuje na určité vnitřní přesvědčení lidí vykonávající stejné povolání a tento étos také poukazuje na to, jak se na určitou profesi vedle odborných kompetencí váží etické požadavky.³⁸ Podle Brezinky můžeme étos povolání chápat jako morální postoje, které člověk má k výkonu své profese.³⁹

Definice profese v rámci odborného diskursu sociální práce není jednoznačná. Definice profese je celá řada, novodobí autoři se domnívají, že konzistentní definice termínu profese neexistuje a většina autorů přijímá definici dle Greenwooda založenou na „charakteristických znacích profese“, které uvádíme níže.⁴⁰

Profese „(z latinského „*profesko*“ – přiznání k povolání, k řemeslu) je povolání, ale také odbornost, resp. odbornou přípravou podložené povolání. Význam termínu profese v anglosaské literatuře, (...), je užší než v češtině. Hlavním společným jmenovatelem

³⁵ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 36

³⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. s. 74 – 78.

³⁷ Srov. MILFAIT, R. et al. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. s. 45 - 50.

³⁸ Srov. MILFAIT, R. et al. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. s. 45 - 50.

³⁹ Srov. BREZINKA, W. *Filosofické otázky výchovy*. s. 156.

⁴⁰ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

pracovních rolí, které spadají do takto chápané profese, je omezený a regulovaný přístup k jejich výkonu (např. je nutné absolvovat studijní program a praxi).⁴¹ Na profesní komunitu jsou kladeny velké nároky v oblasti sebekontroly a odborné kvalifikace. Požadavky na morálku (vyjádřené například etickým kodexem) jsou mnohem vyšší než na běžné členy společnosti. Příčinou těchto nároků a požadavků je obava ze zneužití moci profesionála.⁴²

Jiná definice profese ji popisuje jako zaměstnání a stanovuje kritéria nezávislosti profese na správě státu: „Profese je zaměstnání vyžadující zvláštní znalosti a dovednosti. Profil a standardy profese (včetně etických standardů) určují do značné míry profesní sdružení. Prestiž profese stoupá s mírou její nezávislosti na správě státu, tj. s rozhodovací autonomií obce profesionálů (...), s mírou vnitřní specializace, s jasným ohraničením vůči jiným profesím, s hierarchií profesionálních pozic, s možností vysokoškolského vzdělání v profesi a s dosažitelnými akademickými hodnotami. Profesní standardy definují způsob práce, v případě pomáhajících profesí i vhodného klienta.“⁴³ (pozn. v současnosti je toto v České republice v sociální oblasti částečně vyloučeno požadavkem na vzdělání ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Profese má podle anglosaského pojetí (definované Greenwoodem) pět základních vlastností:

- Systematická teorie – dovednosti mají svůj základ v teoretických znalostech, příprava na povolání by měla kromě teorie zahrnovat také získávání praktických zkušeností.
- Autorita uznávaná ze strany jiných oborů a profesí a především klienty – klient se obrací na profesionála v určitém oboru, v rámci tohoto oboru je profesionál pro klienta autoritou.
- Autorita uznávaná komunitou – každá profese získává autoritu komunity/společnosti díky snaze o kvalitní a ověřovanou činnost (v České

⁴¹ NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. s. 22.

⁴² Tamtéž.

⁴³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. s. 165.

republiky existuje například Společnost sociálních pracovníků a pro kvalitní poskytování sociálních služeb existují Standardy kvality sociálních služeb a systém Inspekcí v sociálních službách).

- Profesionální kultura – je závislá na formálních a neformálních skupinách v rámci profese. Profesionální kultura vytváří vlastní normy, hodnoty a symboly včetně etosu povolání.
- Etický kodex – ambicí takového kodexu je regulace jednání členů profese, aby nedošlo ke zneužití moci a privilegií.⁴⁴ O etických kodexech budeme pojednávat v samostatné kapitole.

Kritici Greenwoodova pojetí profese, které je označováno za klasické pojetí profesionalismu, upozorňují především na to, že se jedná o pojetí zakládající se na získání moci. Na příkladu pojetí etického kodexu v tomto modelu Nečasová ukazuje, že je kodex vedle přirozeného znaku profese pojímán také jako „donucovací prostředek v boji za získáním lepšího statusu.“⁴⁵

Profesionální etika, jak jsme již uvedli výše, aplikuje obecné etické principy na konkrétní profesionální činnost. Určitým shrnutím základních etických principů pro výkon daného povolání je právě profesionální etický kodex, jehož znalost při výkonu dané profese zcela přirozeně očekáváme.⁴⁶

1.4 KONTEXTY ETIKY V SOCIÁLNÍ PRÁCI

1.4.1 Vymezení sociální práce jako profese

Nejprve se pokusíme definovat **sociální práci jako profesi**, abychom mohli zařadit Etiku sociální práce do logického rámce profesionální etiky:

⁴⁴ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 21 – 49.

⁴⁵ NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 78.

⁴⁶ Srov. JANKOVSKÝ J.; ŠKULECOVÁ A. Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2004, č. 4, s. 54-61.

Sociální práce „je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.“⁴⁷ Mezinárodní federace sociálních pracovníků („*International Federation of Social Workers*“, zkr. IFSW) definovala sociální práci takto: „Profese sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a posílení a osvobození lidí pro zvýšení blahobytu. Využívá teorie lidského chování a sociálních systémů a zasahuje v místech, kde lidé vstupují do interakce se svým prostředím. Základem pro sociální práci jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.“⁴⁸ Tato definice je zveřejněna v dokumentu „Etika sociální práce – principy“, který je v České republice přejímán jako „Mezinárodní etický kodex sociální práce“.⁴⁹ Tvůrci tohoto dokumentu zdůrazňují etické vědomí a závazek etického jednání jako základ povolání sociálního pracovníka a kvality sociálních služeb. Podle Milfaita se tedy od sociálních pracovníků očekává mravní kompetence, schopnost etické diskuse a reflexe, což samozřejmě nutně nevyplývá z existence etického kodexu, jako spíše z osobnostních a profesních předpokladů daného pracovníka.⁵⁰

Sociální práci lze vymezit jako **profesi** (zdůvodnění jsme uvedli výše, nicméně vymezení sociální práce jako profese se stále ještě jeví jako problematické. Někteří autoři ji považují za „poloprofesi“, neboť v sociální práci působí často dobrovolníci⁵¹), ale také jako **umění**, protože klade vysoké nároky na nejrůznější dovednosti

⁴⁷ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 213.

⁴⁸ Srov. Definition of Social Work. *The International Federation of Social Workers* [online]. 2013.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <<http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>>.

⁴⁹ Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

⁵⁰ MILFAIT, R. Společné etické základy pastorační a sociální práce. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 146 – 173.

⁵¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 213.

(porozumění, umění pomoci tak, aby si klient dokázal pomoci sám) a **vědu** se samostatnými teoriemi.⁵²

V rámci pomáhajících profesí a tedy i sociální práce se pracovník – profesionál – pohybuje v situacích, kdy je často osobně angažován a je tak pro něj těžké ovládat své prožitky a jednání. Je neustále vystaven tlaku rozhodování, volby mezi více, často neslučitelnými možnostmi a především rozhodnutím jak jednat. Toto vše klade na pracovníka vysoké osobnostní a morální požadavky. Etika je proto v pomáhajících profesích neodmyslitelnou součástí každodenního profesního vztahu. Bez ní by pomáhající profese nemohly být vykonávány. O tom svědčí také etické kodexy formulovány pro tyto jednotlivé profese, v neposlední řadě také Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky.⁵³

Nastínění problematiky označení sociální práce jako profese v českém prostředí

Ač mnoho autorů označuje sociální práci jako profesi a také ze strany státní moci je sociální práce jako profese uznávaná (vznikem zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách), vedou se stále na toto téma mnohé diskuse. Janebová⁵⁴ se ve svém článku „Otázky k profesionalizaci sociální práce“ zabývá dilematem, na kolik splňuje sociální práce požadavky na profesi v každodenní realitě sociálních pracovníků.

Jak vyplývá z výše uvedeného, po formální stránce česká sociální práce splňuje všechna kritéria. Ve společnosti ovšem dle Janebové patří sociální práce mezi méně uznávané profese (s nižší prestiží), jen málo sociálních pracovníků je ochotno přihlásit se k této profesi (nazývají svou profesi jinými názvy – streetworker, psychoterapeut, poradce...) a příjmy sociálních pracovníků (často vysokoškolsky vzdělaných) jsou o poznání nižší než u jiných profesí financovaných z veřejných prostředků.⁵⁵

Také podle Hanuše byla profese sociálního pracovníka v našich zemích v uplynulých letech zásadně poškozena. Od roku 1948 byl vývoj sociální práce jako

⁵² Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 189 – 192.

⁵³ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodex v sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 73 – 76.

⁵⁴ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 4.

oboru přerušen a po jeho obnovení byl držen pouze na úrovni středoškolského vzdělání. To vedlo k degradaci sociální práce na administrativní činnost a sociální pracovníci nebyli dostatečně připraveni na soudobé problémy, se kterými se setkali po roce 1989.⁵⁶ V současné době vzdělávání sociálních pracovníků zajišťují vyšší odborné a vysoké školy a sociální práce se dále specializuje včetně vědecké činnosti, přesto stále dochází k nerovnoměrnému vývoji mezi teorií sociální práce (často převzatou ze zahraničí) a praxí, kdy teorie dosud není zcela vztažená ke konkrétním praktickým problémům, s nimiž se pracovníci setkávají.⁵⁷

V souvislosti s takto definovanou realitou české sociální práce se Janebová zaměřuje na postihnutí této profese z hlediska Greenwoodova modelu, který jsme uvedli výše, a který zahrnuje také požadavek na etický kodex. Je proto pro nás důležité si uvědomit, na kolik odpovídá sociální práce požadavkům na profesi dle Greenwoodova pojetí.⁵⁸ Pro přehlednost použijeme stejné vymezení jako výše:

- **Systematická teorie** – v České republice je nejvíce vžitá definice sociální práce dle Navrátila založená na „sociálním fungování“ (sladění kapacity, potřeb klienta a požadavků společnosti).⁵⁹ Payne⁶⁰ rozděluje teorii sociální práce na tři oblasti: svět sociálních pracovníků, svět klientů a kontext praxe sociální práce. Janebová na základě těchto oblastí rozděluje teorie na obecné (zahrnující všechny „tři světy“), teorie zabývající se přístupy v sociální práci, teorie založené na cílových skupinách a teorie vycházející z kontextu sociální práce. Dle ní lze v české sociální práci nalézt především druhou uvedenou formu zpracování teorie (Navrátil, Matoušek), částečně je potom zpracována teorie obecná (Řezníček, Laan, Kopřiva, Úlehla, Schimmerlingová a Novotná). Celkově ovšem hodnotí českou teorii sociální práce jako nepříliš konzistentní

⁵⁶ Srov. HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce/Sociálna práca.*, 2007, č. 1, s. 5 – 7.

⁵⁷ Srov. SYROVÝ, J. Česká sociální práce jako obor naprosto selhala. *Sociální práce/Sociálna práca.* 2009, č. 3, s. 7 – 9.

⁵⁸ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁵⁹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce.* s. 12 – 14.

⁶⁰ Srov. PAYNE, S. M. *Modern Social Work Theory.* s. 286 – 298.

a ke studiu zahraničních textů upozorňuje, že kontext sociální práce se mění v různých kulturách a společnostech. Dále se Janebová zabývá otázkou užitečnosti teorie pro praxi. Propojení světa teorie a praxe není, dle Janebové, stále dostatečné.⁶¹

- **Autorita uznávaná ze strany jiných oborů a profesí a především klienty** – profesionální práce má být určitým způsobem výlučná. Navrátil za tuto výlučnost označuje cíl – sociální fungování.⁶² Na straně druhé Johnson uvádí, že sociální práce je pouze jednou z profesí, která se na sociální fungování zaměřuje a činnost sociálních pracovníků se prolíná s jinými činnostmi a profesemi (například práce sociálních pracovníků v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, které se zaměřuje na výchovné a volnočasové aktivity). Podle Janebové je ale sebepojetí sociálních pracovníků širší, než je chápáno ostatními profesemi, médií a veřejností. Pohled médií a veřejnosti vnímá Janebová jako redukující. Pro příklad uvádí televizní reportáž zabývající se činností Fondu ohrožených dětí – za sociální pracovníky jsou vnímáni pouze zaměstnanci sociálně právní ochrany dětí, kdežto pracovníci Fondu ohrožených dětí za sociální pracovníky označováni nejsou. Otázku profesní autority ovšem nechává otevřenou, protože k odpovědi na ní by bylo třeba výzkumu, uvádí ale, že profesní výlučnost (a autoritu) musí vnímat především okolí, nejen sami sociální pracovníci.⁶³
- **Autorita uznávaná komunitou** – profese získává respekt na základě určitých „bonusů“, za něž můžeme považovat přijímací řízení při nástupu do daného povolání, kontrolu práce, pravidelné vzdělávání apod. Podle Janebové je česká sociální práce v uvedených bodech na počátku snažení.⁶⁴ Nicméně v současné době je již v platnosti zákon o sociálních službách a související předpisy, které

⁶¹ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁶² Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. s. 12 – 14.

⁶³ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁶⁴ Srov. Tamtéž. s. 4.

se zaměřují právě na kvalitu sociální práce, kontrolu a vzdělávání sociálních pracovníků.⁶⁵

- **Profesní kultura** – co se týká profesní kultury, vykazuje česká sociální práce formální naplnění tohoto kritéria. Profesních organizací sociální práce existuje v České republice celá řada (Společnost sociálních pracovníků, Profesní komora sociálních pracovníků, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Rada pro rozvoj sociální práce...), na druhou stranu neexistuje žádná jednotící organizace, se kterou by se mohli identifikovat všichni sociální pracovníci. Zároveň také řada sociálních pracovníků tyto organizace nezná a preferují organizace zaměřené na určitý problém (Asociace občanských poraden, Česká asociace streetwork apod.). Problematická se také jeví hodnotová orientace sociálních pracovníků, která je velmi rozmanitá (vyznávání charitních hodnot, zaměření se na určitou cílovou skupinu, pochopení sociální práce jako represivního nástroje).⁶⁶
- **Etický kodex** – kodex můžeme považovat za znak „výlučnosti“ profese⁶⁷ a v sociální práci je také etický kodex sociálních pracovníků považován za společný etický základ pro výkon této profese.⁶⁸ Etický kodex sociálních pracovníků existuje od roku 1995, aktualizován byl v roce 2006. Již zde ovšem můžeme upozornit na jeho formálnost, kterou podporuje také fakt, že není nadřazen jiným pravidlům v zaměstnání (na rozdíl od Etického kodexu

⁶⁵ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění. [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/z_108_2006.pdf>.

⁶⁶ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁶⁷ Srov. ZITA, J. Nalézání identity povolání sociální pracovník. *Práce a sociální politika*. MPSV, 2005, č. 7-8, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2013-03-18]. Dostupný na WWW: <http://mpsv.cz/files/clanky/3753/PSP_07_05_big.pdf>.

⁶⁸ Srov. JANEBOVÁ, R. Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezavazuje odpovědnosti. In *Etika sociální práce: Sborník z konference „VI. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 16. až 17. října 2009*. KAPPL, M. et al. (ed.), Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 38 – 54.

lékařského stavu, který je nadřazen i zákonu) a to ani nyní, kdy jeho existenci „nařizují“ Standardy kvality sociálních služeb.⁶⁹

Z uvedeného víme, že splnění kritérií Greenwoodova modelu je naplnění znaků profese v české sociální práci pouze formální a dle těchto charakteristických znaků kritéria profese nesplňuje, resp. k ní dosud povolání sociálního pracovníka v našem prostředí nedospělo.⁷⁰ Je ale možné na základě uvedených poznatků zamítnout příslušnost sociální práce k profesím? Janebová se dívá na Greenwoodův model kriticky a nalézá jeho slabiny: model nereflektuje vývoj profese (v souvislosti se změnami ve společnosti), změnu teorie a nezohledňuje sociální dynamiku.⁷¹ Podle Zity je navíc již historicky zastaralý a diskvalifikuje některé typy zaměstnání. V každém případě ale opakovaně vyvstává nutnost odborné reflexe profese sociální práce v našem prostředí.⁷²

Všechny uvedené kritiky se netýkají samotné definice profese, ale jde o kritiku její interpretace. Zita odkazuje na tzv. „procesuální model“ (původně vycházející z ošetrovatelské péče), který vymezila Leininger. Ten je dle něj zaměřen na vývoj profese, rozvoj profesionálních organizací a vzdělávání. Díky tomuto modelu můžeme chápat sociální práci jako neustále se rozvíjející profesi. Blíže jej však nepopisuje.⁷³

Nakolik lze tedy sociální práci považovat za profesi? Janebová na závěr své stati shrnuje, že sociální práce nesporně disponuje některými klady, na základě kterých ji můžeme za profesi považovat. Uvádí především permanentní sebereflexi a neustálé zabývání se vlastním posláním, které u jiných povolání nenalezneme.⁷⁴ To dokazuje

⁶⁹ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁷⁰ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy. In. FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 72 – 94.

⁷¹ Srov. JANEBOVÁ, R. Otázky k profesionalizaci sociální práce. *Práce a sociální politika* 2, 2005, č. 4, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2011-05-25]. Dostupné na WWW <<http://archiv.noviny.mpsv.cz/clanek.php?id=614>>.

⁷² Srov. ZITA, J. Nalézání identity povolání sociální pracovník. *Práce a sociální politika*. MPSV, 2005, č. 7-8, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2013-03-18]. Dostupný na WWW: <http://mpsv.cz/files/clanky/3753/PSP_07_05_big.pdf>.

⁷³ Srov. Tamtéž. s. 4.

⁷⁴ Srov. Tamtéž. s. 4.

také zadaná studie Ministerstva práce a sociálních věcí, která je na odbornou reflexi výkonu profese sociální práce zaměřena. Bareš v této souvislosti uvádí čtyři hlavní body, proč lze sociální práci v českém prostředí za profesi považovat:

- Ustanovení sociální práce jako studijního oboru na vysokých školách
- Existence rozsáhlé teoretické základny oboru i praxe před zásahem komunistického režimu
- Uplatnění teoretických poznatků ze zahraničí v současné sociální práci
- Legitimizace oboru ve společnosti a prokázání jeho potřeby⁷⁵

Znovu ale ve svém článku upozorňuje na dilema mezi integrací a specializací oboru, tedy potřebou obor nějakým způsobem zastřešovat a sjednocovat a zároveň rozvíjet jednotlivá odvětví specializující se především na rozdílné skupiny obyvatel s problémy. Zde můžeme opět vyzdvihnout problematiku sjednocujících organizací, které zdaleka nemají celorepublikový dosah a uvědomit si, že současnou nejvíce integrující silou v českém prostředí je legislativa, která výkon profese sociální práce upravuje.⁷⁶

Integrační tendence ve svém článku zohledňuje také Klenovský. Sociální práce je aplikovaným oborem, který v sobě zahrnuje mnohé teoretické poznatky z dalších společenskovedních disciplín. V integraci můžeme dle něj rozlišovat 3 úrovně:

- **Základní úroveň** – vědy, které přinášejí základní koncepty o člověku jako personální, sociální či biologické bytosti (sem můžeme zařadit také etiku sociální práce)
- **Aplikační úroveň** - obsahující teorie pomoci (metodiky) vzniklé ať už na poli sociální práce či jiných příbuzných aplikovaných oborů (psychoterapie)
- **Pragmatická úroveň** – vlastní praktický výkon sociální práce.⁷⁷

Často se můžeme setkat s tím, že je teoretická základna pro sociální práci málo využitelná a sociální pracovníci nepoužívají vědomosti, které při svém vzdělávání

⁷⁵ Srov. BAREŠ, P. Odborná reflexe výkonu profese sociální práce napříč různými systémy sociální ochrany ČR, v nichž se sociální práce uplatňuje. *Fórum sociální práce / Social Work Forum*, 2011, č. 2. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011. ISSN 1804 – 3070. s. 109 – 114.

⁷⁶ Srov. Tamtéž. s. 109 – 114.

⁷⁷ Srov. KLENOVSKÝ, L. Identita profese jakožto identita profesionálů. In *Rizika sociální práce: Sborník z konference „VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. s. 224 – 229.

získali (to jsme již uvedli v citaci článku „Česká sociální práce jako obor naprosto selhala“). Klenovský také na tento fakt upozorňuje a poukazuje na důležitost propojování teorie s praxí sociálních pracovníků jako předpoklad pro vytváření profesní identity, které se budeme věnovat dále.⁷⁸

1.4.2 Sociální pracovník jako profesionál

Na úvod je třeba konstatovat, že povolání „sociální pracovník“ obsahuje velmi rozsáhlou řadu činností podle spektra jednotlivých sociálních služeb a služeb návazných (například na odborech sociálních věcí apod.). Vždy je ovšem v ohnisku celého dění vztah, který můžeme jednoduše popsat jako vztah „pracovník – klient s problémem“ (resp. vztah mezi pomáhajícím profesionálem a klientem⁷⁹). Pro naši práci je ovšem důležité zaměřit se na sociálního pracovníka, na jeho osobnost a osobu a jeho profesní roli, protože právě sociální pracovník je hlavním činitelem etické reflexe sociální práce jako oboru a profese. Jedině osobní sebereflexí a náhledem na svou práci může pracovník účinně a kvalitně poskytovat druhé osobě profesionální pomoc a podporu a vykonávat svědomitě své povolání.

Podle Fischera se můžeme setkat s tím, že pohled na sociálního pracovníka jako profesionála a na jeho osobnost není v literatuře považován za relevantní pro sociální práci, neboť bývá velmi často stavěn do středu zájmu klient a popisován právě výše zmíněný vztah pracovníka ke klientovi, nicméně on sám považuje sociálního pracovníka za samostatného činitele s profesní a osobní odpovědností a se schopností etické reflexe svého jednání.⁸⁰ Etické chování však není spojeno pouze s vnějšími pravidly chování v rámci etických kodexů, ale i se subjektivními pocity sociálního

⁷⁸ Srov. KLENOVSKÝ, L. Identita profese jakožto identita profesionálů. In *Rizika sociální práce: Sborník z konference „VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010.* s. 224 – 229.

⁷⁹ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese.* s. 8 – 14.

⁸⁰ Srov. FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci.* s. 11 – 28.

pracovníka, jak by měl v dané situaci jednat, aby jeho rozhodování a chování bylo etické.⁸¹

Jak jsme již naznačili výše, profesní profil a role sociálních pracovníků nejsou bezprostředně zřejmé a u veřejnosti i politiků se často setkávají s pochybami a skepticismem. To platí nejen v zemích, kde je sociální práce relativně novou profesí, ale je to typické i pro reakci veřejnosti na sociální pracovníky v zemích s dlouhou tradicí profesionalizace. Ostatní profese mívají jasně stanoveny soubor znalostí a praktických metod v souladu se svými kompetencemi. Veřejnost přitom respektuje, že pracovníci daného oboru vyžadují při vstupu do profese přísnou kontrolu jejich kvality. To na sociální práci nelze tak úplně vztáhnout - zde je přechod mezi formami intervence, které vyžadují pouze „selský rozum“ a osobní angažovanost pracovníka, a těmi, které jsou založené na specializovaném vědění, plynulé.⁸²

1.4.3 Požadavky na osobnost sociálního pracovníka

Nebudeme se zde zabývat rozsáhlou psychologickou problematikou formování a utváření lidské osobnosti, nicméně pro uvedení do problematiky a utvoření si náhledu na formování osobnosti sociálního pracovníka pro nás bude výhodné popsat alespoň v základu vývoj osobnosti s ohledem na vývoj morální a přijetí role sociálního pracovníka.

Dle Nakonečného je pojem osobnost z psychologického hlediska pojmenováním pro „individuální celek dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě“, jde tedy o integritu psychických funkcí.⁸³ Z filosofického hlediska můžeme v tomto smyslu na osobnost nahlížet jako na jedinečného nositele subjektivity.⁸⁴ Vývoj osobnosti (personalizace) je zároveň spojen se vznikem já a vývojem sebepojetí, tedy ega. Tento vývoj je ovlivněn

⁸¹ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci. In JANOUŠKOVÁ K.;

NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. s. 377 – 393.

⁸² Srov. LORENZ, W. Teorie a metody sociální práce v Evropě – profesní profil sociálních pracovníků, *Sociální práce/sociální práca*. 2007, č. 1. s. 62 – 71.

⁸³ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2003. s. 9.

⁸⁴ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 52 – 59.

především procesem socializace, tedy vrůstáním do společnosti. Za důležitý aspekt tohoto procesu pak můžeme považovat transformaci hodnotového systému, kterou popsal C. Rogers. Přijetí hodnotového systému společnosti vede také k základu hodnocení sebe samého a hledání vlastní identity.⁸⁵ Osobnost se tedy projevuje rozhodováním, hodnotovou orientací a zakotvením svého života.⁸⁶

Profesi sociálního pracovníka přitom musí vykonávat osobnost mravně zralá, která je schopna poznávat, posuzovat a zhodnotit daný problém, aby mohla nastolit změnu s konkrétním mravním dopadem pro daného klienta.⁸⁷ Vývoj sociálních kontrol, hodnotové orientace, chápání mravních norem a hodnot je závislé na celkovém vývoji osobnosti. Stádia morálního vývoje osobnosti formuloval v šedesátých letech minulého století L. Kohlberg – popsal morální stupně, přičemž vychází z Piagetovi teorie vývoje morálního vědomí a jednání. Postup morálního vývoje je determinován kognitivním zráním, rozdíly mezi stupni způsobuje kvalitativní způsob uvažování o morálních problémech, fáze jdou vždy ve stejném pořadí, doba setrvání v jednotlivých fázích je individuální, nemohou se přeskaovat a přechod do dalšího stupně je kvalitativní změnou⁸⁸.

Prekonvenční stádium je rovinou základního morálního úsudku, hodnocení se zakládá na vnějších událostech nebo potřebách a ne na osobách a normách (zahrnuje heteronomní stádium, tedy orientaci na trest a poslušnost a stádium naivního instrumentálního hedonismu). Pro **konvenční stádium** je třeba značný pokrok v myšlení, etický kodex, který v sobě zahrnuje pocity a potřeby druhých (první stupeň můžeme označit za morálku hodného dítěte díky své orientaci na souhlas, druhý stupeň pak za morálku svědomí a autority, která vychází z orientace na společnost). **Postkonvenční morálka** je typická tím, že klesá situační vázanost, morální principy jsou platné a použitelné nezávisle na autoritě skupiny či osoby. Zde je třeba zdůraznit, že stádia neprobíhají nutně v daném pořadí, ale v rámci různých životních situací se překrývají a mnozí jedinci nedosáhnou všech uvedených stádií.⁸⁹ V popisu těchto stádií

⁸⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. s. 39 – 58.

⁸⁶ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 52 – 59.

⁸⁷ Srov. WERNISCHOVÁ, H. Morální vývoj jedince ve vztahu k etickému východisku. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 28 - 39.

⁸⁸ Srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 130 – 141.

⁸⁹ Srov. Tamtéž s. 130 – 141.

se zároveň nijak neodráží vývoj dalších složek osobnosti, nebo například vývoj svědomí.⁹⁰

Vlastnosti osobnosti sociálního pracovníka vyjmenovává například Schimerlingová, kdy zdůrazňuje, že by měl sociální pracovník mít všechny kladné vlastnosti dobrého člověka, jako je například poctivost, spravedlnost, pravdomluvnost, pracovitost apod. Jeho osobnost a morální postoj by měli být příkladem pro druhé. Z vlastností zralé osobnosti vyzdvihuje především citovou stabilitu, empatii a životní optimismus a zdůrazňuje také nutnost sebepoznání a sebereflexe. Pro osobnost sociálního pracovníka je důležité také vědomí dobře vykonané práce, protože to vede nejen ke spokojenosti klienta, ale i samotného pracovníka.⁹¹

1.4.4 Profesionální identita sociálního pracovníka

Základ profesní kariéry je dle Vágnerové položen v rané dospělosti, kdy jedinec přijímá profesní roli, kterou utvrzuje svou vazbu na společnost. Zvládnutí profesní role je jedním z psychosociálních kritérií dospělosti a tato role se stává součástí identity daného člověka.⁹² Identita je pak výsledkem socializace a lze ji definovat jako pocit jednoty. Pro nás je důležité, že identita je mimo jiné charakteristická nalézáním rovnováhy mezi rolími⁹³, protože profesní identita začíná v první řadě ve ztotožnění se s rolí sociálního pracovníka. Pojem role v psychologii vyjadřuje to, „co se od člověka očekává v určitých situacích a s ohledem na jeho věk, pohlaví, sociální status a konkrétní společenské funkce.“⁹⁴ Na základě této definice vyvstala řada otázek zabývajících se chováním člověka v rolích a jeho autenticitou. Nakonečný uvádí, že s některými rolími se člověk ztotožňuje více, s některými méně a toto ztotožnění se s rolí je u různých jedinců různé.

⁹⁰ Srov. WERNISCHOVÁ, H. Morální vývoj jedince ve vztahu k etickému východisku. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. Etika pro sociální práci. s. 28 - 39.

⁹¹ Srov. SCHIMERLINGOVÁ, V., NOVOTNÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. s. 111 – 115.

⁹² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 48 – 61.

⁹³ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. s. 119 – 128.

⁹⁴ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. s. 29.

Jednotlivé role se spolu navíc mohou dostávat do konfliktu.⁹⁵ To platí i pro roli sociálního pracovníka. O etických konfliktech v sociální práci budeme hovořit dále, nicméně si můžeme uvést malý příklad konfliktu rolí, který je pak v etice sociální práce řešen: sociální pracovnice, která je zároveň matkou, pracuje s rodinou s týranými dětmi a vstupuje do pozice, kdy mohou být zmiňované role v konfliktu a role matky může ovlivnit její profesní roli.

Procesu vytváření identity se věnoval více Erik H. Erikson, autor epigenetické⁹⁶ teorie, v níž každému psychosexuálnímu stadiu vývoje lidského jedince přiřadil zodpovídající úroveň sociálních vztahů a charakteristický způsob vyrovnání se v procesu vnitřních i vnějších (sociálních) změn. Důvodem pro snahy o dosažení identity je dle Eriksona krize identity. Krize je nevyhnutelné stadium vývoje identity.⁹⁷ Eriksonovo pojetí vývoje identity může znamenat, že díky krizi se odborník v dané profesní oblasti vyvíjí a pokud krizi zvládne, posune se na zralejší úroveň své profesní role. Musíme si ovšem uvědomit, že profesní identita se stále vyvíjí a mění.⁹⁸ Profesní identita je jednou z identit, které tvoří sebeurčení člověka. Přijetím identity přijímáme zároveň také závazek, který v případě profese znamená ztotožnění se s plněním jejích nároků.⁹⁹ V sociální práci můžeme tyto závazky vidět v přijetí hodnot a principů sociální práce, které jsou obsažené v etickém kodexu.

Povolání sociálního pracovníka ale skrývá i úskalí. Pro většinu pracovníků je profese sociálního pracovníka posláním, ale někteří lidé se v této profesi angažují s cílem ovládat druhé a uspokojovat pouze své vlastní potřeby.¹⁰⁰ Ne každý sociální pracovník myslí jen na dobro klientů. Často se stává, že do popředí staví své osobní

⁹⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*.. s. 27 – 35.

⁹⁶ *etapovitý, stadiální vývoj psychiky a osobnosti na podkladě genů a pod vlivem vnějších činitelů*

⁹⁷ Srov. ERIKSON, E. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. s. 70 – 74.

⁹⁸ Srov. KLENOVSKÝ, L. Identita profese jakožto identita profesionálů. In *Rizika sociální práce: Sborník z konference „VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. SMUTEK, M. et al. (ed.) Gaudeamus: Hradec Králové, 2010. s. 224 – 229.

⁹⁹ Srov. Tamtéž. s. 224 – 229.

¹⁰⁰ Srov. KUČÍREK, J. Osobnost sociálního pracovníka jako možný pramen Problematického jednání s dětmi a mládeží. *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou: Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 12. – 13. 10. 2007*. In JANEBOVÁ, R. et al. (ed.) Gaudeamus: Hradec Králové, 2008. s. 94 – 98.

motiv. O syndromu pomáhajícího psal již W. Schmidbauer – není možné předpokládat, že sociální pracovník při nástupu k výkonu své profese odloží své osobní vývojové a socializační zkušenosti, konflikty apod. Mnozí představitelé pomáhajících profesí si zvolili dané zaměstnání z důvodů absencí a neuspokojování nejrůznějších základních potřeb (Schmidbauer toto nazývá traumaty z raného dětství).¹⁰¹ Také k volbě studia či psychoterapeutického výcviku zaměřeného na sebepoznání, což ale podle Kučírka nemusí být překážkou, ale naopak i výhodou. Nicméně však dále zdůrazňuje, že pokud máme pomáhat druhým lidem, je potřeba hluboké motivace, nikoliv jen povrchní zájem. To totiž může vést ke konfliktům nejen v profesním, ale i v osobním životě pracovníka.¹⁰²

Úlehla ve své knize „Umění pomáhat“ použil motto pro úvod kapitoly k etice profesionální práce, které dle našeho mínění výborně vystihuje profesní etiku sociálního pracovníka: "Jaké vztahy máme k sobě, takové máme ke klientům".¹⁰³ Myslíme si, že pro vztah ke klientovi je důležité znát sebe sama a být schopen sebereflexe. Sociální pracovník, který je schopný vlastní praxi reflektovat, dokáže také identifikovat etické konflikty a dilemata a rozpoznat jak vznikají. Takový pracovník také zná své osobní hodnoty, je si jimi jistý a zároveň se identifikuje s hodnotami profese a umí je uplatňovat. Umí se také vyrovnávat s nejistotou, kterou jeho povolání přináší a je schopen nést zodpovědnost za vlastní rozhodnutí.

Nedělníková přejímá typologii sociálních pracovníků podle Banks a představuje čtyři typy:

- **angažovaný sociální pracovník** – chápe svou práci jako způsob, jímž uplatňuje osobní morální hodnoty, s klienty jedná empaticky a s respektem. Problematikou tohoto přístupu je možnost stranění některým klientům (protože v tomto rámci je

¹⁰¹ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka: Podněty pro duševní hygienu v pomáhajících profesích*. s. 15 - 23.

¹⁰² Srov. KUČÍREK, J. Osobnost sociálního pracovníka jako možný pramen Problematického jednání s dětmi a mládeží. In *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou: Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 12. – 13. 10. 2007*. JANEBOVÁ, R. et al. (ed.) Gaudeamus: Hradec Králové, 2008. s. 94 – 98.

¹⁰³ ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. s. 113.

těžké poskytnout stejnou péči všem) anebo může dojít k vytvoření osobního vztahu s klientem, anebo vyhoření

- **radikální sociální pracovník** – vkládá také své osobní hodnoty do praxe, ale primárně mu jde o změnu zákonů v oblasti sociální politiky, které považuje za nespravedlivé, jde mu spíše o otázku politické ideologie
- **byrokratický sociální pracovník** – jeho cílem je manipulace s lidmi v zájmu jejich změny
- **profesionální pracovník** – jedná se o autonomního profesionála, který je vzdělán ve svém oboru a jeho identitu tvoří především členství v profesi, prioritou jsou mu práva a zájmy klientů.¹⁰⁴

Přítom při pohledu na výše uvedený výčet a uvedené souvislosti musíme konstatovat, že role sociálního pracovníka často vyžaduje rychlé a správné rozhodnutí, osobní nasazení při řešení problémů klientů, emocionální rovnováhu, teoretickou a praktickou erudici a samozřejmě i dodržování etiky. Tím, jak sociální pracovník působí na klienta, jaký zvolí tón hlasu, případně, jak se snaží pomoci klientovi, ovlivňuje celkovou atmosféru. Dobré, nebo špatné chování obvykle vyvolává zpětnou vazbu. Matelné definuje profesionála nejen jako jedince, který získal oprávnění vykonávat specifickou profesi (sociální práci), ale i jako toho, který používá poznatky, tréninky a dovednosti při poskytování sociálních služeb klientům dodržující vždy přítom příslušné hodnoty a etický kodex.¹⁰⁵

1.5 ETIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Fischer postihuje etiku sociální práce spojením etiky a základních aspektů profese sociální práce, které vyjadřuje třemi oblastmi a dodává, že pokud dojde k absenci jedné z těchto oblastí, nejde již o sociální práci:

¹⁰⁴ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Typická dilemata a etika terénní sociální práce. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. s. 377 – 394.

¹⁰⁵ Srov. MATELNÉ, A. et al. *Etika sociální práce*. s. 58 – 90.

- Klient nebo uživatel sociální služby nebo zakázky (změna běžné terminologie vychází ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) – zaměření se na klienta zahrnuje znalost klienta a jeho situace, což vyžaduje eticky citlivý přístup ze strany sociálního pracovníka, dále pak vymezení a dodržení rozsahu sociální práce (resp. pomoci) a také zájem o celkové dobro klienta. Posledně jmenovaný přístup označuje Fischer za „pastorační rozměr sociální práce“ a právě v tomto přístupu lze nejvíce vysledovat kořeny sociální práce v křesťanství. V tomto směru dochází v současnosti k tendencím dalšího postihnutí etiky sociální práce ve smyslu poznání klienta jako člověka a důraz na celkové dobro klienta.¹⁰⁶
- Společenské prostředí a okolnosti zadání služby nebo zakázky - v zaměření se na prostředí sociální práce vyvstávají především otázky eticky dilematické a problematické povahy sociální práce, která ač je zaměřena na individuální dobro klienta, musí brát v potaz také celkové dobro společnosti.¹⁰⁷
- Osoba sociálního pracovníka – sociální pracovník jako vykonavatel sociální práce nebývá, jak jsme již zmínili, často pro metodiku sociální práce podstatný¹⁰⁸, ovšem v rámci etické reflexe je osobnost sociálního pracovníka z hlediska poznání sebe sama, zejména svých hodnot a principů, ze kterých vychází, směrodatná při posuzování konkrétních problémů. V této oblasti je také na sociálního pracovníka kladen nárok znalosti motivů, které ho při vykonávání práce vedou a schopnost jejich etické reflexe.¹⁰⁹

Etiku sociální práce je možné definovat dvěma způsoby:

1. Jako „*soubor mravních zásad, které by měl pracovník v sociálních službách dodržovat.*“¹¹⁰

¹⁰⁶ Srov. FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s.14 – 18.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž. s. 14 – 18.

¹⁰⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. P. s. 17 – 26.

¹⁰⁹ Srov. FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s.11 – 28.

¹¹⁰ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 62.

Zmíněné mravní zásady jsou v jednotlivých zemích (západních) sestavovány do podob kodexů, standardů kvality apod. Jejich definováním se zabývají nejrůznější profesní komory sociálních pracovníků, u nás také ve spolupráci se státem. Cílem těchto snah je ovlivnit a fixovat profesionální chování sociálních pracovníků, kteří se často ve své praxi setkávají s náročnými, konfliktními situacemi. Ctění definovaných mravních zásad pomáhá pracovníkovi takové situace řešit odborně a zároveň lidsky.¹¹¹

Okruhy, kterých se popisované mravní zásady týkají, jsou široké a postihují celou oblast sociální práce a poskytování sociálních služeb (patří sem mj. klientovo právo na sebeurčení, ochrana klientova soukromí, klientova nároky na služby, na způsob jejich poskytování, ukončování kontaktu, způsobu kontaktu s klientovou rodinou a okruhem blízkých osob, ohlašovací povinnost v případech daných zákonem, omezování klientovy svobody v případě, kdy sám sebe svým chováním ohrožuje a mnoho dalšího).¹¹²

2. Jako „*studijně teoretickou disciplínu uschopňující sociálního pracovníka kriticky posuzovat dilemata a problémy své praxe*“¹¹³

Zatímco první oblast souvisí přímo s metodami sociální práce, se studiem a profesním růstem pracovníka, druhá definovaná oblast etiky sociální práce postihuje kritické posuzování těchto metod, jakož i hodnot a principů, které jsou v dané oblasti sociální práce používány. Tím reflektuje nejen konkrétní situace a specifika, ale také obecné principy, na nichž jsou dané metody postaveny.¹¹⁴ Etika v sociální práci tak široce postihuje jednak oblast poznání a zažití příslušných hodnot a principů, dále také práci s nimi v příslušném kontextu sociální práce a schopnost kritické reflexe a analýzy přijatelného řešení profesní situace včetně jeho dopadu na zúčastněné.¹¹⁵

¹¹¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 62 – 63.

¹¹² Srov. Tamtéž. s. 62 – 63.

¹¹³ Tamtéž. s. 63

¹¹⁴ Srov. Tamtéž. s. 63.

¹¹⁵ Srov. FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 11 – 28.

1.5.1 Legislativní rámec etiky v sociální práci

V uplynulých dvaceti letech byla sociální práce zasazena do právního rámce, kdy můžeme sledovat rostoucí počet norem upravující výkon této profese a především pak samotné činnosti – tedy poskytování sociálních služeb (to je třeba na úvod hned rozlišit, protože často bývá v souvislosti s právní úpravou zaměňována sociální práce jako profese a sociální služby jako výkon sociální práce, který se vztahuje především k nestátním neziskovým organizacím či příspěvkovým organizacím, jejichž působení dále zákon vymezuje). Z pohledu etiky musíme zdůraznit, že právní normy se od mravních norem liší v tom, že jejich účinnost, ale i vynutitelnost je dána státní mocí. Pozitivní právní normy, které máme v tomto kontextu na mysli, jsou považovány za normy spravedlivé, tedy „právně stanovený étos povolání sociální práce“. Anzenbacher v této souvislosti uvádí, že právní normy mohou étos v různých oblastech stabilizovat, ale i destabilizovat.¹¹⁶

Pro přehled zde uvedeme výčet vývoje **právních norem v oblasti české sociální práce**:¹¹⁷

- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- A především Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde můžeme nalézt také východiska etické reflexe a odkazy na hodnoty obsažené v etickém kodexu

ZÁKON 108/2006 SB., O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH

Zákon upravuje a postihuje veškeré oblasti sociální práce, ač samotnou sociální práci nedefinuje, vymezuje okruh osob (rozlišuje například sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách), kteří se této práci věnují, detailně se věnuje jednak

¹¹⁶ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 107 – 117.

¹¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Sociální služby*. s. 35 – 40.

odborné způsobilosti sociálního pracovníka, tak také rozpracovává jednotlivé formy sociálních služeb a definuje jejich oblast působení.¹¹⁸

V uvedeném zákoně také nalezneme definici výkonu profese sociálního pracovníka, na které můžeme vidět celou šíři činností, které pracovník vykonává, a zároveň si musíme uvědomit, že zákon nepostihuje některé specifické oblasti sociální práce, které již nepojímá za sociální služby: „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.“¹¹⁹

Další podstatnou úlohu hraje zákon v definování profesních požadavků a předpokladů pro výkon povolání sociálního pracovníka, jeho odborné vzdělání a další vzdělávání (ze zákona je například dáno, že každý sociální pracovník a také pracovník v sociálních službách musí každoročně absolvovat minimálně 24 hodin akreditovaného vzdělávání pro zajištění růstu odbornosti).¹²⁰ Dále zákon také stanovuje další pracovníky v sociálních službách a jejich profesní požadavky (v sociálních službách dále dle zákona vykonávají odbornou činnost pracovníci v sociálních službách, zdravotničtí pracovníci, pedagogičtí pracovníci, manželští a rodinní poradci a další odborní pracovníci, kteří přímo poskytují sociální služby).¹²¹

Nejdůležitější součástí uvedeného zákona je pro naše potřeby **vyhláška č. 505/2006 Sb.**, která definuje Standardy kvality sociálních služeb.¹²² Uvedené standardy se věnují především pravidlům etického chování vůči klientovi a jsou jedním ze tří klíčových prvků systému garance kvality sociálních služeb. Dalšími dvěma jsou registrace

¹¹⁸ BAREŠ, P. Odborná reflexe výkonu profese sociální práce napříč různými systémy sociální ochrany ČR, v nichž se sociální práce uplatňuje. *Fórum sociální práce / Social Work Forum*, s. 109 – 114.

¹¹⁹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění. [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/z_108_2006.pdf>.

¹²⁰ Srov. Tamtéž.

¹²¹ Srov. Tamtéž.

¹²² Srov. Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. . [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6196/vyhlaska_505_2006.pdf>.

k poskytování služeb, povinné pro všechny organizace poskytující sociální služby a systém inspekcí kvality.

Zákon o sociálních službách vnáší do sociální práce nové pojmy převzaté ze zahraniční legislativní praxe, zejména se jedná o sociální služby, které definují výkon profese sociální práce, pojem „uživatel služby“ místo označení „klient“ pro příjemce dané služby a definování profese „pracovník v sociálních službách“ vedle dalších povolání, které se v sociálních službách uplatňují.¹²³

Před tím, než byl přijat samotný zákon o sociálních službách, vznikla tzv. Bílá kniha sociálních služeb. V ní můžeme nalézt definici sociálních služeb („posláním sociálních služeb je pomoci lidem udržet si nebo znovu nabýt své místo v této komunitě, ve většinové společnosti, ve svém přirozeném společenství“) a principy poskytování těchto služeb, dle kterých by se měli sociální pracovníci řídit a které uvádíme především kvůli možnosti dalšího srovnání s principy uváděnými v etickém kodexu sociálních pracovníků, protože s jejich sestavováním pomáhali České republice odborníci z Velké Británie, z jejichž kodexu vychází také Mezinárodní etický kodex sociální práce.¹²⁴

- **Nezávislost a autonomie**

V tomto principu je obsažena především odpovědnost lidí za svou vlastní osobu a svůj život. Jde o výzvu k podpoře nezávislosti lidí, zplnomocnění lidí k řešení svých problémů a zároveň k respektování rozdílů mezi lidmi a zajišťování jejich důstojnosti, individuality, práv a odpovědnosti.

- **Začlenění a integrace**

Tento princip se odvíjí od potřeby jedince setrvat ve svém přirozeném prostředí. Sociální služby by se měli snažit o podporu soužití jedince v rámci společnosti.

- **Respektování potřeb**

Dle tohoto principu je základním motivem hodnocení potřeb sám jedinec, který své potřeby definuje a je nutné je respektovat.

- **Partnerství**

Princip partnerství zakládá povinnost širší spolupráce v rámci poskytování služeb a to na úrovni jednotlivců, občanských skupin, obcí, krajů a státu. Zároveň upozorňuje, že

¹²³ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Sociální služby*. s. 125 – 136.

¹²⁴ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Sociální služby*. s. 125 – 136.

příjemce sociální služby není pasivním členem tohoto partnerství, nýbrž si sám svou aktivitou určuje míru naplnění svých potřeb.

- **Kvalita**

Požadavek kvality se odvolává na přijaté standardy kvality a na schopnost pracovníka posoudit míru jejich naplnění. Hlavním odrazem hodnocení kvality je spokojenost příjemců služby a jejich důvěra ve službu.

- **Rovnost**

Rovnost znamená, že služba je určena pro všechny, kteří ji potřebují.

- **Národní standardy, rozhodování v místě**

Pro poskytování sociálních služeb jsou důležité potřeby jednotlivých lidí či komunity, tam se nejlépe pozná, jaká služba je potřeba, jaká má být poskytována. Rozhodnutí o poskytování sociálních služeb přenáší tento princip na obce, potažmo na spolupráci s krajem. Stát a vláda plní úlohu zajištění integrujícího legislativního rámce – tedy definici standardů kvality, požadavků na vzdělání pracovníků apod.¹²⁵

Tyto principy vycházejí ze zásad již obsažených v české politice, z příkladů dobré praxe v České republice, z moderního profesionálního myšlení, z výzkumu, z mezinárodních závazků i z toho, co se osvědčilo v dalších zemích. Můžeme z nich vysledovat také právě původ v principech a hodnotách sociální práce, kterým se budeme dále věnovat.

STANDARDY KVALITY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Standardy kvality sociálních služeb se zaměřují výhradně na **pravidla etického chování ve vztahu ke klientovi**.¹²⁶ Můžeme je chápat jako rozšíření bodu „vztah ke klientům“, který je obsažen v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků

¹²⁵ Srov. *Bílá kniha v sociálních službách. Konzultační dokument*. Praha: MPSV, 2003. [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW <http://www.cekas.cz/oldweb/php/pdf/Bila_kniha_unor_2003.pdf>.

¹²⁶ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Typická dilemata a etika terénní sociální práce. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. s. 377 – 394.

ČR. Ochrana práv uživatelů služby je ve Standardech kvality sociálních služeb označena za vůdčí princip.¹²⁷

Standardsy jsou rozděleny do tří základních částí:

- Za nejdůležitější jsou pokládány tzv. **Procedurální standardy**, které definují jak má poskytování služby vypadat ve vztahu k zájemci o službu a následně uživateli služby. Nejvíce se text věnuje ochraně práv uživatelů služby a vytváření tzv. ochranných mechanismů. Do těch spadá také etický kodex sociálních pracovníků, který má dle standardů zahrnovat principy poskytování služby.
- **Personální standardy** jsou zaměřeny na personální zajištění služby, protože kvalita služby se odvíjí od profesních dovedností sociálních pracovníků a jejich odborného vzdělání, ale i vedení a podpoře, kterou pro svou práci mají.
- Podmínky pro samotné poskytování služby, jako jsou prostory, dostupnost služby, ekonomické podmínky upravují **standardy provozní**.¹²⁸

Etické aspekty poskytování sociálních služeb čteme zejména ve **standardu č. 1** v kritériu **1.a** "Principy poskytování sociální služby". Tyto principy podle Průvodce zachycují a vyjadřují hodnoty, kterými se mají pracovníci při své práci řídit a je možné je stanovit v etickém kodexu vytvořeném jako součást kultury prostředí sociální služby. Zároveň jako vodítko pro dané principy jsou uvedeny hodnoty, kterých by se měli pracovníci držet:

- Dodržování práv uživatelů
- Respektování volby uživatelů
- Individualizace podpory
- Zaměření na celek (vzhledem k situaci klienta, která je pojmána v co nejširším aspektu)
- Flexibilita (služby se pružně přizpůsobují potřebám uživatelů)

Standardsy kvality mají být hlavním prvkem zvyšování i kontroly kvality, stanovují měřítko pro posuzování kvality v jednotlivých sociálních službách, bližší vymezení ovšem není součástí přímo právního přepisu, ale pouze příručky pro poskytovatele.

¹²⁷ Srov. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce poskytovatele*. s. 21 – 29.

¹²⁸ Srov. Tamtéž. s. 5 – 6.

Některá kritéria jsou obecnější a snadno hodnotitelná, mnoho jich je ale subjektivních a tedy závislých na osobnosti inspektora kvality a jeho přístupu.¹²⁹

1.5.2 Hodnoty a principy v sociální práci

Termín hodnota je užíván napříč nejrůznějšími společenskovedními disciplínami a neexistuje žádná jednotná definice. Hodnoty podle filosofického slovníku můžeme popsat jako „bytí samo, pokud silou svého obsahu znamená nějakou dokonalost, a tak vábí úsilí“.¹³⁰ Hodnoty jsou tedy něco, co vychází z morálky a je pro nás podstatné. „Jsou to normativní standardy, které mají vliv na naše rozhodnutí pro jednu z možných alternativ jednání.“¹³¹ Realizace hodnot je pak dána etickými normami.¹³²

Problematickou definicí hodnot v etice sociální práce se ve své diplomové práci s názvem „Filosofický a teologický pojem hodnoty se zřetelem na etiku v sociální práci“ podrobně zabývala Mgr. Helena Machulová, která uvádí, že téměř v žádné literatuře, zabývající se tématem etiky v sociální práci nelze nalézt solidní definici pojmu „hodnota“.¹³³ Přitom etický kodex sociálních pracovníků je na hodnotách sociální práce vystavěn. Vycházet můžeme ale například z Klimekové, která pojem hodnota definuje jako vrcholné stupně mravní dokonalosti, ke kterým se člověk svým zaměřením a činnostmi snaží přiblížit a naplnit je.¹³⁴

Řada odborníků zdůrazňuje, že se diskuse o hodnotách často odehrává nevyhovujícími způsoby, které předpokládají, že daný hodnotový pojem je známý či zřejmý. Banks považuje diskusi ohledně hodnot v sociální práci za problematickou, koncepčně vágní a do značné míry neuspokojivou především vzhledem k jejich

¹²⁹ Srov. SLÁDEK, M. Inspekce kvality v domovech pro seniory jako ukázka střetu různých hodnot. In HAVRDOVÁ, Z. et al. *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. s. 110 - 124.

¹³⁰ BRUGER, W. *Filosofický slovník*. s.162.

¹³¹ NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 22.

¹³² Srov. Život z víry. *Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. s. 67 – 71.

¹³³ Srov. MACHULOVÁ, H. *Filosofický a teologický pojem hodnoty se zřetelem na etiku v sociální práci*. s. 57 - 68.

¹³⁴ Srov. KLIMEKOVÁ, A. *Etika, mravná výchova a profesní etika*. 2005, s. 6 – 22.

významu v sociální práci (ten je často naopak příliš zdůrazňován na úkor další diskuse).¹³⁵

Důležitost hodnot v sociální práci ovšem vyzdvihuje Reamer, který zdůrazňuje, že hodnoty v sociální práci určují jednak povahu sociální práce, dále pak vztah mezi pracovníkem a klientem a zároveň hrají nezaměnitelnou úlohu při řešení etických problémů a dilemat.¹³⁶ Hodnoty jsou tedy ústředním pojmem sociální práce – jsou klíčem k úsilí řešení etických dilemat, zejména dilemat, které zahrnují konflikty profesních povinností a závazků. Jsou formulovány jako principy a zásady, které jsou od profesionálních sociálních pracovníků vyžadovány.¹³⁷

VÝVOJ HODNOTOVÉ ORIENTACE V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Hodnotové orientace nejen lidí jako jednotlivců, ale celé společnosti jsou důležité pro povahu sociální práce a je dobré vědět, jak se v dané společnosti hodnotová orientace formovala. Z tohoto důvodu se krátce zaměříme na vývoj hodnotové orientace v sociální práci¹³⁸:

1. Paternalistická hodnotová orientace – tato orientace byla typická pro konec 19. a začátek 20. století a inspirovala se především charitativní činností, kdy sociální pracovník klienta vedl příkladem vlastního kladného morálního vývoje.
2. Orientace na sociální spravedlnost – ústřední myšlenkou tohoto přístupu bylo to, že problémy klientů a jejich důsledky jsou produktem kultury, která není citlivá k odlišnostem a problémovým situacím v životě člověka. Z této orientace vyvstává požadavek na sociální rovnost a redistribuci bohatství, aby nedocházelo k vyloučení a stigmatizování sociálně slabých jedinců.

¹³⁵ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

¹³⁶ Srov. REAMER, F. G., *Social Work Values and Ethics* s. 11 – 22.

¹³⁷ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci. In JANOUŠKOVÁ K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. s. 377 – 393.

¹³⁸ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 200 – 248.

3. Náboženská hodnotová orientace – její vznik je podmíněn charitativní činností, která má stále dominantní vliv na poli sociální práce. Je vedena láskou k bližnímu, která přechází do systému služeb a smysluplné pomoci.
4. Klinická hodnotová orientace – tato orientace se vztahuje především k řešení etických dilemat v sociální práci a je typická pro 70. léta 20. století, která jsou označována za období první krize sociálního státu. Můžeme zde vysledovat důraz na informovaný souhlas klienta s postupy sociálního pracovníka a tedy aktivní zapojení klienta do procesů a změn, které se týkají jeho osoby. Důraz je kladen především na komunikaci s klientem.
5. Defenzivní hodnotová orientace – zde jde především o ochranu samotného sociálního pracovníka, kdy je podporována vlastní odpovědnost a odpovědnost vůči profesi. Často tento typ orientace převažuje při práci s tzv. „nedobrovolnými“ klienty.
6. Morálně neutrální hodnotová orientace – v těchto přístupech jde o absenci morálně hodnotových a normativních soudů vůči klientovi. Cílem využívání této orientace bývá podání nehodnotícího popisu či analýzy klientovy situace spolu s návrhem možných řešení.¹³⁹

Pro konstituování hodnot v praxi současné sociální práce je podstatných šest východisek, které definuje Reamer:

1. Základem společnosti je jednotlivce
2. Jedinci jsou na sobě navzájem závislí
3. Každý člověk má odpovědnost za toho druhého
4. Lidské potřeby jsou společné všem lidem, ale zároveň každý člověk je jedinečný a odlišný od ostatních
5. Základním atributem demokratické společnosti je realizace plného potenciálu každého jednotlivce a předpoklad jeho sociální odpovědnosti a aktivní účasti ve společnosti
6. Povinností společnosti je poskytovat možnosti, jak mohou být překážky v seberealizaci jedinců překonávány, nebo jak jim předejít¹⁴⁰

¹³⁹ Srov. REAMER, F. G., *Social Work Values and Ethics* s. 11 – 22.

¹⁴⁰ Srov. REAMER, F. G., *Social Work Values and Ethics* s. 11 – 22.

Tyto hodnoty shrnuje Matoušek do třech základních, které se promítají do koncepce principů sociální práce:¹⁴¹

- Úcta ke klientovi
- Přesvědčení o sociální povaze lidí
- Víra v to, že každý jedinec je schopen změny, růstu a sebezdokonalení

ETICKÉ PRINCIPY A JEJICH VÝVOJ V SOCIÁLNÍ PRÁCI

V 60. a 70. letech minulého století můžeme zaznamenat prosazování individualismu a tedy důrazu na individualitu klienta v sociální práci. Sedm principů pro efektivní práci, které dnes bývají přejímány jako etické principy sociální práce a bývá na ně velmi často zejména v české literatuře odkazováno (ale můžeme je vystopovat i v etických kodexech), zformuloval kněz Felix Biestek:

- Individualizace – každý klient je jedinečný
- Vyjadřování pocitu – klient má právo vyjádřit své pocity
- Empatie - sociální pracovník musí být schopen empatického naslouchání
- Akceptace – sociální pracovník by měl brát klienta takového, jaký je
- Nehodnotící postoj, nemoralizování¹⁴²

NEJEDNOTNOST POHLEDŮ NA PRINCIPY V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Různí autoři dnes ovšem pojímají principy v sociální práci různým způsobem. Například podle Žilovej patří mezi nejzákladnější etické principy v sociální práci následující výčet, nicméně často mají tyto principy povahu požadavku na osobnostní vlastnosti sociálního pracovníka:

- Autonomie - znamená respektování klienta jako samostatné, soběstačné a nezávislé osobnosti.
- Beneficienta - znamená prospěšnost, dobrodiní, výhodu nebo podporu pro klienta. Sociální klient má mít z řízení sociálního pracovníka maximálně

¹⁴¹ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 184.

¹⁴² Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 33 – 38.

dobro. Samozřejmě, to se dá dosáhnout za předpokladu respektování platných legislativních norem, tradic, zvyklostí a jiných kulturních podmínek.

- Diskrétnost - jde o zachovávání důvěrných informací o klientovi, závazek mlčenlivosti sociálního pracovníka o faktech, chování klienta, svědectvích a okolnostech, o kterých nemá právo mluvit.
- Náklonnost - je vnitřní, osobní vlastnost sociálního pracovníka, kterou klientovi dává na vědomí, že mu může důvěřovat, cítit se bezpečně a že klienta bere do své péče takového, jaký je, se všemi klady a nedostatky.
- Úcta - je další morální hodnotou, kterou musí sociální pracovník uplatňovat ve vztahu ke klientovi. Vyjádřit ji můžeme např. spravedlností a rovnoprávností ke všem sociálním klientům a to hlavně bez ohledu na jejich duševní, rasové, fyzické, náboženské nebo jiné odlišnosti.
- Slušnost - je smýšlení člověka vždy připraveného k určité oběti a na určité sebezapření, které vyžaduje náš vztah k bližnímu.
- Zdvořilost - tou rozumíme cílené a úmyslné omezování sebe sama a přizpůsobení se uznávaným pravidlům, hodnotám, normám v dané společnosti, komunitě, skupině.
- Takt - projevit znamená předem vycítit, jak a co se koho dotkne. Je to míra zdvořilosti, daná vlastnost člověka, která se dá i pěstovat.
- Ohleduplnost - je morální kvalitou, kterou vyjadřujeme vztah k sociálnímu klientovi. Tato vlastnost vyžaduje od sociálního pracovníka zájem o potřeby klientů, o jejich přání a požadavky.
- Odpovědnost - je kategorií etiky, která charakterizuje vztah jednotlivce ke společnosti. Výrazem odpovědnosti je např. i dodržování slibů, dohod apod. Je to i zodpovědný přístup sociálního pracovníka k vlastní práci, k poskytování přiměřených a nejvhodnějších služeb klientovi v požadovaném rozsahu a kvalitě.¹⁴³

Různé povahy a definice principů sociální práce nalezneme především v etických kodexech. Etické principy sociální práce jsou tedy deklarovány etickými kodexy, které se mohou lišit a konkretizovat principy vzhledem k zacílení sociální práce např. v rámci

¹⁴³ Srov. ŽILOVÁ, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce I.* s. 106 – 108.

jednotlivých organizací či služeb. Výše jsme zmínili, že Mezinárodní federace sociálních pracovníků vydala prohlášení principů (tedy Mezinárodní etický kodex), kterému se budeme podrobně věnovat v analýze, přesto můžeme znovu poznamenat, že tento kodex explicitně staví především na dvou principech, které uvádí také ve své definici, jíž jsme uvedli výše, principu lidských práv a sociální spravedlnosti.¹⁴⁴

Největší organizace sdružující sociální pracovníky ve Spojených státech amerických, National Association of Social Workers (NASW) identifikovala šest základních hodnot a etické principy, které mají vést sociální pracovníky. Tyto základní hodnoty a jejich etické principy jsou obsaženy v Code of Ethics:

- Služba pro lidstvo - primárním cílem sociálních pracovníků je pomoci lidem v nouzi a s řešením sociálních problémů.
- Sociální spravedlnost - sociální pracovníci zpochybňují sociální nespravedlnost.
- Důstojnost a hodnota osoby - sociální pracovníci respektují základní důstojnost a hodnotu člověka.
- Význam lidských vztahů - sociální pracovníci uznávají zásadní význam lidských vztahů.
- Mravní bezúhonnost (integrita) - Sociální pracovníci se chovají hodnověrným způsobem.
- Kompetence - Sociální pracovníci by měli v rámci praxe v oblasti své působnosti rozvíjet a posilovat své odborné znalosti.¹⁴⁵

Hodnoty a principy v sociální práci zavazují sociální pracovníky, aby k praxi sociální práce přistupovali způsobem, který chrání práva klienta. Tento proces je usnadněn v případě, že panuje shoda mezi osobními a profesionálními hodnotami pracovníka. Když jsou osobní hodnoty v souladu s profesními standardy chování, je

¹⁴⁴ Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

¹⁴⁵ Srov. *Code of Ethics of National Association of Social Workers*. National Association of Social Workers.[online]. posl. aktualizace 2008. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW <<http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>>.

více pravděpodobné, že interakce mezi pracovníky a klienty, resp. dalšími profesionály je skutečná a věrohodná.¹⁴⁶

ETICKÉ KONFLIKTY

S definicí hodnot a principů v sociální práci úzce souvisí etické konflikty a dilemata, které je možné právě znalostí a uplatňováním hodnot a principů řešit. Těchto oblastí se dotkneme jen zběžně hlavně z toho důvodu, že jsou definovány Etickým kodexem Společnosti sociálních pracovníků ČR a tedy důležité pro reflektivní charakter předkládané práce.

Konfliktem se míní „*střet dvou odporujících si snah*“.¹⁴⁷ V průběhu praxe sociální práce se mohou sociální pracovníci setkat se situacemi, které přinášejí konflikt mezi jejich osobními hodnotami a hodnotami profese sociální práce.¹⁴⁸

Etické konflikty můžeme dle Banks (převzato Nečasovou) rozdělit na 3 typy:

- Etické otázky
- Etické problémy
- Etická dilemata¹⁴⁹

Uvedené pojmy se mohou v praxi často prolínat, v různých podmínkách sociální práce se mohou obdobné konflikty pokládat za etickou otázku, problém nebo i dilema.¹⁵⁰ Zde je opět třeba zdůraznit, že vždy záleží pouze na osobnosti daného sociálního pracovníka, jak k etickému konfliktu přistoupí, protože dochází především ke konfliktu jeho vnitřních hodnot s hodnotami profese. Tento fakt je pro nás důležitý

¹⁴⁶ Srov. GONZÁLEZ-PRENDES, A. Dissonance Between Personal and Professional Values: Resolution of an Ethical Dilemma. *Journal of Social Work Values and Ethics*, roč 8, č. 2/2011. [online]. posl. aktualizace 2011. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW <<http://www.socialworker.com/jswve/fall11/fall115.pdf>>.

¹⁴⁷ BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. s. 204.

¹⁴⁸ Srov. GONZÁLEZ-PRENDES, A. Dissonance Between Personal and Professional Values: Resolution of an Ethical Dilemma. *Journal of Social Work Values and Ethics*, roč 8, č. 2/2011. [online]. posl. aktualizace 2011. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW <<http://www.socialworker.com/jswve/fall11/fall115.pdf>>.

¹⁴⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesní etika. In MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. s. 21 – 49.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 21 – 49.

a potřebný k podpoře znalosti teoretických východisek role a osobnosti sociálního pracovníka, bez uvedeného vhledu není možné eticky reflektovat přístup k praxi sociální práce.

Etické otázky

Etické otázky prolínají celou oblastí sociální práce, v odborných i legislativních aspektech. Etické otázky mají většinou jednoduché řešení a jsou považovány individuálně za nejméně závažné.¹⁵¹

Etické problémy

Za etické problémy můžeme označit situace, kterých je účasten klient a sociální pracovník, pracovník ví, jak by měl profesně postupovat, ale realizace takového řešení je pro něj z nějakého (morálního) důvodu obtížná, přičí se mu.¹⁵² Podle Banks je charakteristickým znakem, který definuje etické dilema to, že se nám může subjektivně zdát, že situace nemá žádné řešení. To je v hlavní rozdíl oproti „etickému problému“, kde sociální pracovník, i když čelí těžkému rozhodnutí, má jasnou představu o tom, jak má postupovat. Podoba etických problémů je odvislá od konkrétní praxe sociální práce, jejích standardů, postupů, povinností pracovníků... vliv má také ale například sociální politika státu, u nás i legislativa vztahující se k výkonu sociální práce a poskytování sociálních služeb.¹⁵³

Etická dilemata v sociální práci

Etické dilema představuje nutnou a velmi obtížnou volbu mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi rozhodnutí, která se týkají situace uživatele či postupu pracovníka. Typickým rysem dilemat je nepřijemné či náročné rozhodování v určitých více či méně sporných situacích.¹⁵⁴ Etická dilemata vznikají v situacích, ve kterých je sociální pracovník nucen volit ze dvou nebo i více možností, které chápe jako konflikt

¹⁵¹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. s. 5 – 11.

¹⁵² Srov. Tamtéž. s. 5 – 11.

¹⁵³ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

¹⁵⁴ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Typická dilemata a etika terénní sociální práce. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava, 2008. s. 377 – 394.

morálních principu a není mu zřejmé, které rozhodnutí bude vhodnější. Důležitým faktorem je zde osobnost sociálního pracovníka, jeho vnímání situace, osobní zkušenost a individuální hierarchie hodnot a v neposlední řadě kontext dané situace. U etického problému většinou existuje řešení, či alespoň možné řešení, avšak etické dilema východisko většinou nemá.¹⁵⁵

Rizika etických dilemat

Pracovník se při výkonu svého povolání dostává právě i díky dilematům do náročných situací, kam můžeme zařadit situace obsahující nepřiměřené požadavky a úkoly, dále pak problémové situace (např. kontakt pracovníka s trestnou činností klient nebo dalších osob), které jsou náročné svojí originalitou a o situace složité, kdy pracovník není vyzbrojen dosavadními zkušenostmi. Dále k náročným situacím řadíme zvýšenou míru stresu (např. ohrožení bezpečí, zdraví či života – agrese vůči pracovníkovi, agrese v rodině, agrese mezi klienty) a v neposlední řadě také syndrom vyhoření.¹⁵⁶

Řešení etických dilemat

Etická dilemata a etické otázky bývají obvykle natolik specifické a přitom komplexní, že při jejich řešení nestačí jako vodítko vnitřní směrnice, seznam střetů zájmů, etický kodex a jiné obecné normy. Odpověď je třeba hledat se zřetelem na jedinečnost situace a kontext v procesu etického rozhodování.¹⁵⁷ Zde vidíme, že pouze teoretické znalosti pro výkon sociální práce nestačí a nároky na sociálního pracovníka jsou daleko širší a přesahují rámec etického kodexu a jeho popisného vyjádření hodnot. Opět je zde velký důraz na člověka a jeho profesionalitu a zkušenost, aby se s náročnými situacemi a řešením dilemat dokázal vypořádat. I k tomu pak dokáže posloužit etická reflexe a sebereflexe.

¹⁵⁵ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Typická dilemata a etika terénní sociální práce. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava, 2008. s. 377 – 394.

¹⁵⁶ Srov. DOSOUDILOVÁ, K.; FRANCUCHOVÁ, M. *Typická dilemata v terénní sociální práci pro terénní pracovníky*. In *Profesní dovednosti terénních pracovníků*; Sborník studijních textů pro terénní pracovníky. s. 471 – 518.

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž. s. 471 – 518.

2 VÝCHODISKA ANALÝZY ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Etické kodexy se staly v posledních letech součástí organizační kultury mnoha organizací a podniků. Prolínají státním i nestátním sektorem. V pomáhajících profesích tvoří etický kodex významnou součást povolání, shrnuje požadavky na pracovníky jak po odborné stránce, tak především definuje osobnostní dispozice a dovednosti, které jsou od těchto pracovníků očekávány. O uvedených dispozicích a dovednostech, hodnotách a principech nám poskytla přehled předcházející kapitola zaměřená na reflexi. V této kapitole se zaměříme na formování a historii etických kodexů jako takových a vývoj kodexů v sociální práci, stěžejní pro tuto kapitolu ovšem bude analýza kodexu s cílem zasazení kodexu do kontextu sociální práce včetně naznačení jeho kritiky a možného dalšího vývoje.

2.1 VYMEZENÍ ETICKÉHO KODEXU

Etický kodex je interním dokumentem obsahující soubor hodnot, procesů a cílů. K jeho plnění se všechny prvky systému (instituce, organizace) dobrovolně přihlásily. Jde tedy o soubor požadavků, na etické jednání a je užitečným nástrojem při řešení nejrůznějších otázek či problémů, které neupravuje právní norma.¹⁵⁸ Konkrétně tato definice znamená, že:

- Etický kodex bývá přijat formou interní směrnice, ale přesto je veřejně přístupný. Zveřejněním etického kodexu systém deklaruje, že ve všech svých činnostech dbá hodnotově etických postupů.
- Etický kodex stanoví cíle a postupy, které vedou k naplnění těchto cílů, a dále především hodnoty, které jsou v rámci daného systému dodržovány.

¹⁵⁸ Srov. DUŠKOVÁ, I. DŽBÁNKOVÁ, Z. *Etická dimenze institucionálních změn (vybrané problémy)*. s. 60 – 63.

- Do vytváření kodexu by měly být zapojeny všechny složky systému. Kodex by měl být vytvořen na základě společného konsensu všech a konečná podoba etického kodexu by měla být přijata celým systémem.¹⁵⁹

2.1.1 Funkce etického kodexu

Formulování etického kodexu pomáhajících profesí včetně sociální práce má několik významů podstatných pro samotný výkon činnosti, ochranu klientů i sociálních pracovníků a pro sociální práci jako profesi ve společenském kontextu. Mezi nejdůležitější funkce Etického kodexu sociální pracovníků patří:

- Etický kodex je průvodcem etické praxe pro profesionální sociální pracovníky, což je důležité především pro začínající pracovníky
- Etický kodex stanovuje normy toho, jaké chování profesionálního pracovníka je možné posuzovat jako eticky přijatelné a jaké ne
- Etický kodex pomáhá zajistit ochranu klientů a členů společnosti
- Etický kodex napomáhá usměrňovat výkon profese sociální práce
- Etický kodex upozorňuje na morální nebezpečí konfliktů vlastního a veřejného zájmu (vlastních hodnot a hodnot profese)
- Etický kodex pomáhá řešit etická dilemata
- Etický kodex je podkladem pro hodnocení aktuální praxe a případných stížností
- Etický kodex plní významnou úlohu v profesní identitě sociální práce a to na různých úrovních (akademické, komunitní, politické, společenské)
- Etický kodex je jedním ze společných jmenovatelů různorodých druhů sociálních služeb a důležitou zárukou jejich kvality (viz Standardy kvality sociálních služeb)¹⁶⁰

¹⁵⁹ Srov. *Transparency International – Česká republika: skripta Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*, s. 107 – 122.

¹⁶⁰ Srov. MATELNÉ, A. et al. *Etika sociální práce*, s. 58 – 90.

Další funkce etického kodexu se týkají především vytvoření hodnotově orientovaného prostředí (s vyznáváním stejných hodnot), sjednocení profesní kultury a vytvoření bezpečného profesního prostředí. Aby kodex plnil tyto funkce, **musí být platný pro celý systém**, tedy pro všechny jeho součásti.¹⁶¹ Na tomto hledisku je založená diskuse o univerzálnosti etického kodexu, jíž se budeme dále také věnovat.

2.1.2 Zásady tvorby etického kodexu

- Srozumitelnost – popis hodnot a modelů chování musí být pro člověka v dané profesi srozumitelný
- Sdělitelnost – etický kodex musí být snadno vysvětlitelný a všichni účastníci daného povolání musí jeho podstatu chápat, diskutovat o něm a vysvětlovat jeho smysl
- Specifičnost – etické kodexy se musí tvořit na míru dané profesi a oblasti práce, není možné je přejímat a aplikovat jinde. Kodex by měl obsahovat vymezení organizace či oboru, hodnoty, principy, vize a cíle a způsob jejich naplnění.
- Aktuálnost (pravidelná revize) – kodex je nutné považovat za dokument, jehož naplňování si vyžádá nemalé úsilí. K tomu slouží systém pravidelných revizí, které zjistí, zda je činnost systému v souladu s hodnotami a vytčenými cíli obsaženými v etickém kodexu. K tomu, aby kodex byl naplňován je nutné, aby se všechny složky systému účastnili pravidelných a specializovaných školení. Také aktuálností etického kodexu sociálních pracovníků se budeme dále v krátkosti zabývat.
- Vynutitelnost - Funkční etický kodex musí obsahovat prvky vynutitelnosti. V praxi to znamená, že je nutné stanovit proces, jak bude postupováno v případě porušení kodexu. Je nutné připomenout, že kodex není právní dokument, ale může v některých případech sloužit jako doplněk pracovních smluv či vnitřních závazných směrnic organizace.¹⁶² Vynutitelnost v oblasti

¹⁶¹ Srov. *Transparency International – Česká republika: skripta Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*, s. 107 – 122.

¹⁶² Srov.: Tamtéž.

Etického kodexu sociálních pracovníků je velmi problematická („systém monitoringu jeho dodržování však v ČR zatím chybí“¹⁶³, ale určitou funkci monitoringu plní inspekce kvality sociálních služeb dle výše citovaného zákona).

2.2 HISTORIE VYTVÁŘENÍ ETICKÝCH KODEXŮ

Úvahy o vytváření etických kodexů nebo jiných mimoprávních norem upravujících lidské jednání byly zaznamenány již na počátku minulého století, typicky v podnikatelské sféře a to především díky velkému rozvoji obchodních společností.¹⁶⁴ Etické kodexy ovšem nejsou záležitostí posledních padesáti let. Za nejstarší profesní etický kodex může být považována Hippokratova přísaha (odstraňovat škody a činit dobro), která byla zformulována již před 2400 lety. Formou kodexu je také samozřejmě Desatero. Později etické kodexy začaly vznikat na základě teze, že moc a privilegia mohou být zneužita, proto je nutno formulovat kodexy, které budou chování členů regulovat. Etické kodexy v pregnantní podobě formulují základní hodnoty profese. Nikdy však neobsahují řešení konkrétních problémových situací. Praktická aplikace etického kodexu je věcí profesionálního pracovníka.¹⁶⁵ Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se vedly intenzivní diskuse o podstatě etických kodexů a mnohé společnosti zveřejnily prohlášení o dodržování etických zásad.¹⁶⁶

Vývoj etického kodexu sociální práce můžeme sledovat zhruba od 19. století v souvislosti s vývojem hodnot oboru a profese (popsaných výše), která se profilovala v duchu křesťanské charity na pozadí rozvíjející se industrializace. Rozlišit tak můžeme 4 období (srov. s vývojem hodnot uvedeným výše):¹⁶⁷

¹⁶³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 63.

¹⁶⁴ Srov. *Transparency International – Česká republika: skripta Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. s. 107 – 122.

¹⁶⁵ Srov. TICHÝ, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. s. 29 – 32.

¹⁶⁶ Srov. *Transparency International – Česká republika: skripta Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. s. 107 – 122.

¹⁶⁷ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 72 – 94.

1. obdobím konvenční morálky (viz paternalistické období) – konec 19 století a začátek 20 století – sociální práce byla realizována v duchu charity, pracovníci vedli své klienty k větší ctnosti a užitečnosti jejich života. Šlo především o upevnění morálky klientů často vlastním morálním příkladem.¹⁶⁸
2. Období profesních hodnot (viz orientace na sociální spravedlnost) – ústřední myšlenkou tohoto přístupu bylo, že sociální problémy klientů, nebo sociální důsledky těchto problémů jsou vedlejší produkty kultury, která není citlivá k odlišnostem a problémovým situacím v životě člověka (např. k tělesnému postižení apod.). To vedlo k diskusím o základních hodnotách (respekt ke klientovi a sociální spravedlnost) a rozvoji metod a technik sociální práce.¹⁶⁹
3. Období rozvoje etických teorií a jejich využívání při řešení etických problémů a dilemat v praxi (můžeme zde rozlišit náboženskou hodnotovou orientaci, klinickou hodnotovou orientaci, defenzivní hodnotovou orientaci...).¹⁷⁰
4. Období upevňování principů a pravidel profesní praxe a managementu rizik – v tomto období vznikala detailní pravidla a standardy chování pracovníků s cílem předcházet rizikům. Odtud můžeme vysledovat dominanci tématu odpovědnosti profese vzhledem ke klientům a společnosti.¹⁷¹

Mezinárodní a nadnárodní asociace jednotlivých profesí se snaží o formulování základních etických principů a hodnot do podoby mezinárodního etického kodexu. V sociální práci tuto úlohu plní Mezinárodní federace sociálních pracovníků (*International Federation of Social Workers*, zkr. IFSW), která v současné podobě vznikla v Mnichově roku 1956. Tato organizace se sídlem ve švýcarském Bernu zastřešuje národní asociace sociální práce po celém světě. V otázkách vzdělávání a etiky velmi úzce spolupracuje s Mezinárodní asociací škol sociální práce (*International Association of Schools of Social Work*, zkr. IASSW). V současnosti je možné považovat za aktuální mezinárodní etický kodex sociální práce společný dokument IFSW / IASSW „Etika sociální práce – principy“ (resp. Deklaraci etických principů sociální práce),

¹⁶⁸ MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s.

¹⁶⁹ Srov. Tamtéž.

¹⁷⁰ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 72 – 94.

¹⁷¹ Tamtéž s. 72 – 94.

který byl přijat v roce 2004. Z historického hlediska byly před ním důležité „Zásady a standardy etiky sociální práce“ (1994), které vycházely z etického kodexu IFSW z roku 1976. Zmíněný mezinárodní etický kodex sociální práce (1994) se de facto skládal ze dvou dokumentů - "Mezinárodní deklarace etických zásad sociální práce" a "Mezinárodních etických standardů pro sociální pracovníky". Jejich účelem bylo prezentovat základní etické principy profese sociální práce, doporučit postupy při výskytu etických dilemat a zabývat se vztahy mezi profesí sociální práce a sociálními pracovníky ke klientům, kolegům, zaměstnavatelům a jiným členům společnosti. Nový dokument "Etika sociální práce – principy" (2004) je jejich zásadním přepracováním. Jsou v něm stručně formulované etické principy s krátkým komentářem. Tyto by měly být detailnější a cíleněji formulované národními asociacemi sociální práce v jednotlivých zemích s přihlédnutím k místní legislativě, kultuře a dalším specifikům.¹⁷² Do jaké míry je tomu v „našem“ kodexu posoudíme dále.

Národní etické kodexy jednotlivých zemí ilustrují velkou rozmanitost v detailech, jakými jsou například druhy a formy sociálních služeb, přístupy k nim, způsoby platby poplatků.... Národní etické kodexy sociální práce, resp. sociálních pracovníků, jsou obvykle utvořené národní asociací sociální práce, která je členem IFSW¹⁷³, stejně je tomu i v České republice.

¹⁷² Srov. MATELNÉ, A. et al. *Etika sociální práce*. s. 58 – 90.

¹⁷³ Srov. GILBERT, T. Ethics in Social Work: A Comparison of the Intl Statement of Principles in SW with the British Code. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, roč. 6, č 2/2009. [online]. posl. aktualizace 2009. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW <<http://www.socialworker.com/jswve/content/view/121/68/>>.

2.2.1 Etický kodex sociálních pracovníků v České republice

V roce 1995 vznikl v České republice první Etický kodex sociálních pracovníků, který zpracovala Společnost sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků (dále jen SSP ČR) je česká společnost založená v roce 1990 dobrovolně sdružující sociální pracovníky a jiné odborné pracovníky působící v sociálních službách. Její kořeny lze ovšem historicky vysledovat až do roku 1921, kdy byla ustanovena první Společnost sociálních pracovníků, která ovšem v době komunismu musela svou činnost přerušit. Společnost je členem Mezinárodní asociace sociálních pracovníků. Jejím cílem je vzájemná výměna osobních zkušeností, získávání nových poznatků a přispívání k dalšímu vzdělávání sociálních pracovníků. Usiluje o to, aby na všech úrovních sociální práci vykonávali pracovníci s příslušným vzděláním.¹⁷⁴

V souvislosti s přijetím Mezinárodního etického kodexu sociální práce (v r. 2004 v Adelaide v Austrálii) se SSP ČR rozhodla v roce 2006 aktualizovat Etický kodex sociálních pracovníků České republiky.¹⁷⁵ Etický kodex sociálních pracovníků je „soubor pravidel či zásad, jimiž se mají sociální pracovníci jako profesní skupina lidí řídit“.¹⁷⁶ Pochopení etického kodexu ale vyžaduje nejen přijetí vnějších pravidel, které kodex definuje, ale především zvnitřnění a subjektivní přijetí těchto pravidel. Sociální pracovník by se měl ve své profesi chovat a rozhodovat tak, aby jednal eticky.

Etický kodex sociálních pracovníků z pohledu Standardů kvality sociálních služeb

Standardy kvality sociálních služeb nevnášejí nová etická témata, ale některé oblasti etických kodexů vyzdvihují a ukládají jejich písemné zpracování v metodice či vnitřních směrnících poskytovatele sociálních služeb. Uvádějí také principy, podle kterých by měly být sociální služby poskytovány. Více jsme uvedli k tomuto tématu již

¹⁷⁴ Srov. Společnost sociálních pracovníků ČR – Historie. . [online]. posl. aktualizace 4.4.2013. [cit. 2013-04-04]. Dostupné na WWW <<http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/historie>>.

¹⁷⁵ Srov. Tamtéž.

¹⁷⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionální etika. In. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 39.

výše, přesto nám zde vyvstává otázka, do jaké míry etický kodex reaguje na změnu legislativy a zavedení Standardů kvality do praxe sociálních pracovníků.¹⁷⁷

2.3 ANALÝZA ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Díky následující analýze zasadíme Etický kodex dle typologie do kontextu sociální práce a dále na základě srovnání Mezinárodního etického kodexu a Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR prozkoumáme a popíšeme struktury mezinárodního prohlášení principů a českého etického kodexu, pojmenujeme podobnosti a vytvoříme základ pro zkoumání rozdílů. V druhé části se pak zaměříme na prozkoumání základních deklarovaných principů lidských práv a sociální spravedlnosti a následně se budeme věnovat požadavku na univerzalismus etického kodexu a funkci národního kodexu oproti mezinárodnímu kodexu.

2.3.1 Typologie etických kodexů v sociální práci

Pokud máme analyzovat etický kodex sociálních pracovníků, musíme ho zařadit do širších souvislostí. Především je třeba si uvědomit, že Etický kodex sociálních pracovníků, tak jak jej předkládá Společnost sociálních pracovníků České republiky, vychází z Mezinárodního etického kodexu sociálních pracovníků. Toto je podmíněno členstvím společnosti v Mezinárodní federaci sociální práce (IFSW). Na úvod také můžeme rozlišit **etické kodexy sociální práce a sociálních pracovníků**. Z názvu je patné, že etické kodexy sociální práce, kam můžeme řadit i kodex mezinárodní, nebo například britský kodex sociální práce, americký národní etický kodex sociální práce či německý kodex sociální práce, jsou obecnější, zaměřené více na obor a na etické souvislosti profese v rámci širšího společenského kontextu. Etické kodexy sociálních pracovníků, jako je ten český, jsou více zaměřeny na osobu sociálního pracovníka a jeho vztah ke klientovi, kolegům, zaměstnavateli, společnosti... V tomto vztahu se dle

¹⁷⁷ Srov. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce poskytovatele*. s. 21 – 29.

zaměření kodexů nachází prostor pro etické jednání, vznik etických problémů a dilemat a prostor pro jejich řešení.¹⁷⁸

Typologii etického kodexu můžeme dále rozšířit o dělení kodexů podle **územního dosahu a jeho působení**. Rozlišujeme mezinárodní (nadmárodní) etické kodexy, národní etické kodexy, etické kodexy sdružujících asociací či organizací a etické kodexy organizací, zařízení... Můžeme se setkat také s etickými kodexy jednotlivých sociálních služeb, které vyžadují specifické vymezení etiky sociální práce v přístupu k dané cílové skupině klientů. Právě etické kodexy jednotlivých zařízení sociálních služeb mohou navázat na základní hodnoty, principy a odpovědnosti obecně formulované v národních a mezinárodních etických kodexech a aplikovat je na konkrétní specifika dané cílové skupiny. Tímto způsobem se změní charakter doporučení etického kodexu sociálních pracovníků na závazný dokument pro dané zařízení a pracovníky, který může být kontrolován také ze strany státu, resp. v rámci inspekcí zaměřených na kvalitu služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.¹⁷⁹ **Další rozdělení etických kodexů v sociální práci** můžeme vidět na poli specializace odborné činnosti, kdy vznikají specifické etické kodexy pro oblast např. klinické sociální práce, poradenství, adiktologie, supervize, sociální prevence, probace a mediace... atd.

2.3.2 Analýza etického kodexu sociálních pracovníků na základě srovnání s Mezinárodním etickým kodexem sociální práce

O mezinárodním etickém kodexu sociální práce, který je v současné době nazýván „Etika sociální práce – principy“, můžeme říci, že podporuje sociální práci ve svém

¹⁷⁸ NEČASOVÁ, M. In. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. s. 39 – 42.

¹⁷⁹ BANKS, S. *Professional Ethics in social work – what future?* *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>..

nejširším kontextu.¹⁸⁰ To je hlavní rozdíl od jednotlivých národních kodexů včetně Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR. Problematiku zaměření kodexu na obor sociální práce a na osobu sociálního pracovníka jsme rozebrali již výše. Rozvoj mezinárodních prohlášení hodnot a zásad je součástí procesu rozvoje jednotícího rámec pro sociální práci jako profesi. Tato snaha o integraci sociální práce je ovlivněna dokumenty zabývajícími se lidskými právy jako je např. Všeobecná deklarace lidských práv (1948) či Deklarace OSN o právech dítěte (1959).¹⁸¹

Jak jsme již uvedli výše, mezi prohlášením principů, tedy Mezinárodním etickým kodexem sociální práce a Etickým kodexem Společnosti sociálních pracovníků ČR existuje určitá podobnost, která vychází z členství Společnosti sociálních pracovníků ČR v Mezinárodní federaci sociální práce. Nicméně v úvodu Mezinárodního etického kodexu se můžeme dočíst o důležitosti dokumentu pro etické uvědomění jako nutné součásti odborné praxe sociálních pracovníků a další zdůvodnění důležitosti dokumentu pro profesi sociální práce.¹⁸² Takové zdůvodnění v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR chybí.

Ve 2 čl. Mezinárodního kodexu sociálních pracovníků (dále jen Mezinárodní kodex) nalezneme dále definici sociální práce s odvoláním na principy lidských práv a sociální spravedlnosti jako základ sociální práce.¹⁸³ Na rozdíl od toho v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále o něm budeme hovořit jako o českém kodexu) nenalezneme přímé odvolání na mezinárodní kodex (ovšem o návaznosti na Mezinárodní etický kodex hovoří předsedkyně Společnosti sociálních pracovníků v rozhovoru pro Sociální revue)¹⁸⁴ a dokonce ani explicitně vymezenou definici sociální

¹⁸⁰ PARTON, N. Somethoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. *British Journal of Social Work*, č. 30, 2000. s. 449-504. [online] posl. aktualizace 2000. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.brynmawr.edu/socialwork/GSSW/schram/parton.pdf>>.

¹⁸¹ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

¹⁸² Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

¹⁸³ Srov. Tamtéž.

¹⁸⁴ Etický kodex je základ při aplikaci metod sociální práce, říká Věra Novotná

práce, přesto v něm lze nalézt ve čl. 1 (Etické zásady) odst. 1.1 odkaz na hodnoty lidských práv a sociální spravedlnosti, na kterých je sociální práce založena. Zplnomocnění (empowerment), na které se dále definice sociální práce odvolává v Mezinárodním kodexu, můžeme v českém kodexu nalézt ve čl. 2, odst. 2.1.1. pod heslem „Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti“. V mezinárodním kodexu se toto zplnomocnění objevuje dále ve článku popisujícím podrobně hodnotu lidských práv a lidské důstojnosti ve čl. 4, odst. 4.1 – 4.¹⁸⁵

Zde ovšem můžeme upozornit ještě na **lingvistický rozdíl** obou dokumentů. V Mezinárodním kodexu se pojem zplnomocnění (empowerment) a další vztahují ke všem lidem obecně. To samozřejmě neznamená, že by Mezinárodní kodex neuznával „jednotlivce, rodiny, jiné skupiny, nebo komunity“, ale na tyto je odkazováno samostatně a v obecných definicích je používáno obecnějšího pojmu „všichni lidé“, což možná odráží více individualistický diskurs a dominantní roli USA v internacionalizaci sociální práce.¹⁸⁶ Český kodex naproti tomu uvádí „podporu vědomí vlastní odpovědnosti“ pouze ve vztahu ke klientovi. Přesný opis pojmu zmocnění nalezneme v Českém kodexu ještě v odst. 2.1.2., zde jde o doslovně přejatou definici z odst. 4.1 – 3. a 4. Mezinárodního kodexu a dochází tak k jakémusi porušení jazykové stavby textu českého kodexu, protože čl. 2.1 se zabývá přísně vztahem sociální pracovník – klient, kdežto v citovaném odstavci se objevuje vztah sociální pracovník – člověk či jednotlivec, skupina lidí, komunita.

V další části Mezinárodního kodexu, tedy ve čl. 3, označuje kodex mezinárodní úmluvy o lidských právech, které tvoří společné normy s cílem dosažení globálního společenství. Vedle Všeobecné deklarace lidských práv uvádí konvence týkající se občanských, politických, ekonomických a sociálních práv. Kromě toho specificky vyzdvihuje konvence o odstranění všech forem diskriminace na základě rasy nebo

¹⁸⁵ Srov. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR*. [online]. 20. 5. 2006. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf>.

¹⁸⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 72 – 94.

pohlaví a diskriminace žen, prosazování práv původních obyvatel a dětí.¹⁸⁷ Český kodex uvádí odkaz na právní normy ve čl. 1, ale vynechá takové odlišné genealogické nároky vyjma Úmluvy o právech dítěte. Vyzdvihuje ovšem výše zmíněné hodnoty lidských práv a sociální spravedlnosti a dále hodnotu demokracie s odvoláním se na dokumenty relevantní pro praxi sociálního pracovníka. Explicitně tedy vyjmenovává:

- Všeobecnou deklaraci lidských práv
- Chartu lidských práv Spojených národů
- Úmluvu o právech dítěte
- Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod ČR¹⁸⁸

U Mezinárodního kodexu můžeme vyjmenované dokumenty chápat především v návaznosti na použití kodexu v celé řadě mezinárodních souvislostí, v nichž je sociální práce realizována.¹⁸⁹ Český kodex odvoláním na Ústavu a Listinu základních práv a svobod ČR a na další zákony tohoto státu vyjadřuje specifický kontext sociální práce v českém prostředí. Zdůrazněním lidských práv a sociální spravedlnosti spolu s vyjmenováním mezinárodních konvencí (Všeobecné deklarace lidských práv, Charty lidských práv Spojených národů a Úmluvy o právech dítěte) můžeme chápat jako snahu vyhovět mezinárodnímu prohlášení a zdůraznit nadnárodní charakter profese sociální práce.¹⁹⁰ Podle Healyho se lidská práva jako hodnota stávají univerzální náhradou za pojem sociální stát, na který se nemůže Mezinárodní kodex odvolávat, protože

¹⁸⁷ Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

¹⁸⁸ Srov. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR*. [online]. 20. 5. 2006 .[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf>.

¹⁸⁹ Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

¹⁹⁰ Srov. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR*. [online]. 20. 5. 2006 .[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf>.

mnoho států se za sociální nepovažují, neznají pojem sociálních práv apod.¹⁹¹ Blíže se fenoménům lidských práv a také sociální spravedlnosti budeme věnovat později.

Odkazováním na právní normy se otevírá otázka či téma etické reflexe, na kolik je možné porušit za určitých okolností při výkonu sociální práce platnou normu (nejčastěji to bývá tzv. oznamovací povinnost) za účelem ochrany vyšších principů. Jedná se o často citované téma vztahu právních a mravních norem (norem étosu), které by ovšem vyžadovalo další prostor pro odborné zkoumání. Přesto si můžeme uvést 4 situace vztahu právních a etických norem v sociální práci, které definoval Reamer a přejímá je Nedělníková:

1. rozhodnutí sociálního pracovníka je v souladu s etickými standardy i s právními předpisy (*např. sociální pracovník informuje klienta o právech a povinnostech*).
2. rozhodnutí není v souladu ani s etickými, ani s právními principy (*např. sociální pracovník zveřejní důvěrné informace o uživateli*).
3. rozhodnutí sociálního pracovníka je v souladu s právními předpisy, ale odporuje etickým principům profese (*např. sociální pracovník dodrží oznamovací povinnost, která se netýká osob bez způsobilosti k právním úkonům ani nejde o ohrožení další osoby*).
4. rozhodnutí sociálního pracovníka je konzistentní s etickými standardy, nikoli s právními předpisy (*organizace má např. jediného sociálního pracovníka, který je si ve vztahu ke konkrétnímu zájemci o službu vědom svých odborných a profesních omezení, nesmí však zájemce odmítnout a navázat na jinou adekvátní službu, protože nejde o zákonný důvod odmítnutí. Sociální pracovník přesto zajistí zájemci pomoc jinde*).¹⁹²

Mezinárodní kodex se dále přesouvá na identifikaci svých základních principů uvedených ve čl. 2 v definici sociální práce: čl. 4.1 Lidská práva a lidská důstojnost a 4.2 Sociální spravedlnost. Každá zásada je popsána a pak podporována sadou výroků. Healy odvozuje deklarovaná Lidská práva a lidskou důstojnost od deontologických teorie, zatímco Sociální spravedlnost dle něj pochází z teleologické teorie dle západní

¹⁹¹ Srov. HEALY, L. M. Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Journal of Social Work*, č. 50, 2007. s. 11–26 [online] posl. aktualizace 2007. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://isw.sagepub.com/content/50/1/11.full.pdf+html>>.

¹⁹² Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci. In. JANOUSHKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 377 – 403.

liberální tradice, která je patrná z celého kodexu. Je zajímavé, že ve všech případech prohlášení podporující princip lidských práv a lidské důstojnosti zaměňují verzi imperativu za měkčené „měl by“ - naznačování povinnosti sociálních pracovníků stejně jako tři z pěti prohlášení definující sociální spravedlnost. To ponechává jen dvě podpůrné prohlášení, „Čelit negativní diskriminaci“ a „Čelit nespravedlivé politice a praktikám“, kde prohlášení obsahuje pevnější verzi imperativu pomocí pojmu „povinnost“ resp. v českém překladu se toto slovo objevuje ještě u „Pracovat na základě solidarity“. Navíc se tyto imperativy vyskytují v zásadě vedoucí od teleologie.¹⁹³

Český kodex rozepisuje v čl. 1 etické zásady jako je respektování jedinečnosti každého člověka, jeho práva na seberealizaci, pomoc při rozvoji klientů a při řešení konfliktů jednotlivců se společností. V dalších člancích se ale již podrobnou definicí hodnot a principů sociální práce nezabývá, ovšem ve druhém článku představuje pravidla pro etické chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientům, kolegům, odbornosti profese a ke společnosti. Z názvu můžeme odvodit normativní charakter článku a celého pojetí, které zakládá povinnost určitého etického chování. I v těchto pravidlech můžeme vystopovat odkazy na hodnoty popsané Mezinárodním kodexem:

2.1 Ve vztahu ke klientovi

- podpora vědomí vlastní odpovědnosti klientů (2.1.1.)
- ochrana důstojnosti a lidských práv klientů (2.1.2.)
- pomoc všem klientům bez jakékoliv formy diskriminace, jednání s každým člověkem jako s celostní bytostí (srov. s mezinárodním kodexem 4.1 – 3.) a podpora zmocnění jednotlivců, skupin a komunit (srov. s mezinárodním kodexem 4.1 – 4.) (2.1.3.).

2.5 Ve vztahu ke společnosti

- zasazení se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti (2.5.2.)
- upozorňování na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují (2.5.3.)

¹⁹³ Srov. HEALY, L. M. Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Journal of Social Work*, č. 50, 2007. s. 11–26 [online] posl. aktualizace 2007. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://isw.sagepub.com/content/50/1/11.full.pdf+html>>.

- působení na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby (2.5.4.)

Posledním článkem Mezinárodního kodexu je čl. 5 popisující „profesionální jednání“. Právě tento článek ve svém úvodu zakládá povinnost národních asociací přidružených k Mezinárodní federaci sociální práce udržet kodexy v souladu s Mezinárodním kodexem. Následuje vyjmenování dvanácti závěrů vymezujících vhodné chování týkající se odpovědnosti, kompetence a integrity sociálních pracovníků a jejich vztahu s lidmi, s nimiž pracují (nikde se neobjevuje označení klient či uživatel služby...) a organizací sociální práce. Uznávající univerzální stav tohoto kodexu a potřebou pokrýt celou řadu národních asociací, má Mezinárodní kodex dle Healyho zřetelný více teleologický než deontologický postoj.

2.3.3 Pojmy „Lidská práva“ a „Sociální spravedlnost“ v etickém kodexu sociálních pracovníků v dialogu s Kodexem Charity ČR

Etické kodexy sociálních pracovníků jasně odkazují na propojení zásad a principů sociální práce s vyjádřením základních hodnot sociálních, demokratických států. V úvodech obou dokumentů jsou vyjmenovány mezinárodní a národní (v případě českého kodexu) dokumenty, které jsou důležité pro propojení profese sociální práce se státní mocí, které se především odrážejí od deklarovaných principů lidských práv a sociální spravedlnosti. Jsou to ale pojmy problematické, od jejichž definování se v dnešní době často již upouští a jsou natolik vžité do naší kultury, že svůj původní význam postrádají, nebo není zcela zřejmý. Z toho důvodu je dobré se na oba pojmy podívat a pokusit se jejich význam pro sociální práci nastínit i z jiných, než zřejmých, resp. vžitých hledisek. K tomu nám může pomoci Kodex Charity ČR, který na oba principy též odkazuje, východisko ovšem hledá mj. v církevních dokumentech.

V úvodu kapitoly musíme ale konstatovat, že není v našem záběru a s ohledem na širší celé tematiky analýzy a reflexe etického kodexu možné zabývat se pojetím lidských práv a sociální spravedlnosti do hloubky, ale s odkazem na aktuální diskurs v této

oblasti můžeme postihnout základní problematiku a to zejména ve vztahu k požadavku na univerzálnost kodexu, kterou krátce zmíníme v kapitole následující. K tématice univerzálnosti, ale také k požadavku na aktuálnost kodexu se právě postihnoutí zmíněných principů neodmyslitelně váže. Shledáme tedy hned v počátku v souvislosti s dále uvedenými skutečností, že míra přijetí kodexu se odvíjí od chápání lidských práv a sociální spravedlnosti v jednotlivých kulturách a také jednotlivými pracovníky.

KODEX CHARITY ČESKÁ REPUBLIKA

Než přejdeme k samotným pojmům Lidských práv a Sociální spravedlnosti, představíme si dokument „Kodex charity Česká republika“, který byl schválen na plenární schůzi České biskupské konference 21. ledna 2009. Jde tedy o poměrně nový dokument, který má být vodítkem charitních pracovníků při vytváření „společného postoje“.¹⁹⁴ Můžeme tedy usuzovat, že jde o vytvoření jednotné kultury organizace, která má celorepublikovou působnost. Charita Česká republika je katolickou charitativní organizací a zároveň pravděpodobně největší organizací, která působí na poli charitativní sociální práce a poskytuje rozsáhlé spektrum sociálních služeb. Charita ČR se dále člení na Arcidiecézní charitu, Diecézní charity (zhruba na úrovni krajů) a dále jednotlivé městské charity. Jedná se o sdružení více než 300 charit, které mají zároveň vlastní právní subjektivitu.¹⁹⁵ Charita působí jako výkonná moc katolické církve v oblasti uplatňování lásky „*caritas*“ pomocí služby potřebným členům společnosti (je nutné zároveň připomenout, že se Charita ČR angažuje také na poli mezinárodní humanitární pomoci).¹⁹⁶

Pro analýzu pojmů lidských práv a důstojnosti člověka a sociální spravedlnosti jsme zvolili právě Kodex Charity ČR, který má velmi širokou platnost, týká se specifické oblasti sociální práce a může být tedy porovnáván v tomto ohledu s Etickým kodexem sociálních pracovníků. Charitativní práce je navíc základem práce sociální,

¹⁹⁴ *Kodex Charity Česká republika*. s. 3.

¹⁹⁵ Srov. Charita Česká republika. *Organizační struktura*. [online] posl. aktualizace 2013. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.charita.cz/o-charite/organizacni-struktura/>>.

¹⁹⁶ Srov. *Kodex Charity Česká republika*.

právě z této práce se profese sociální práce profilovala ve světle státních zásahů do této činnosti, která byla dříve výsadou katolické církve a rozvíjela se několik století především neinstitucionalizovanou formou pomoci druhým.

Kodex charity obsahuje v úvodní preambuli informace o tom, komu je určen a na čem je vystaven. Dále v něm nalezneme poslání a cíle charity, které vyjmenovávají Základní zásady a hodnoty, kterými se charitní služby řídí. Pro naši potřebu jsou důležité zejména zmíněné (v křesťanské sociální nauce je důstojnost lidské osoby chápána za základní princip a východisko lidských práv) a hodnoty (sem je zařazena spravedlnost, která je v Bibli označena za základní mravní ctnost).

Zásady:

1.9. důstojnost lidské osoby

1.10. společné dobro

1.11. solidarita

1.12. subsidiarita

1.13. kvalita

Hodnoty:

1.14. pravda

1.15. svoboda

1.16. spravedlnost

1.17. láska

Kodex se následně zabývá specifickým charakterem charitní služby, definuje odborné a osobnostní kvality pracovníků charity, práva a povinnosti, závazky a omezení charitních pracovníků a uvedení kodexu do praxe.¹⁹⁷ Tím může být také porovnáván s etickým kodexem sociálních pracovníků, který se snaží o podobné popsání sociální práce a požadavků na sociálního pracovníka, jak jsme již popsali výše.

Než přejdeme k samotnému definování zkoumaných pojmů v kodexech charity a sociální práce, můžeme ještě konstatovat pro porovnání s výše uvedeným, že se také Kodex charity ČR odvolává ve spojení s lidskými právy na dokumenty „důležité pro praxi charitního pracovníka“ jimiž dle tohoto vyjádření jsou opět „Všeobecná deklarace lidských práv“, dále pak „Charta lidských práv Spojených národů“ a „Úmluva

¹⁹⁷ Srov. *Kodex Charity Česká republika*.

o právech dítěte“. Stejně jako Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků odkazuje také na „Ústavu“, „Listinu základních práv a svobod“ a dalšími zákony tohoto státu.¹⁹⁸

LIDSKÁ PRÁVA A DŮSTOJNOST ČLOVĚKA V ETICKÉM KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A KODEXU CHARITY ČR

Lidská práva hrají ve společnosti a ve světě velkou roli. Všechny možné instituce církevní i světské, vydávají různá prohlášení k lidským právům a požadují jejich dodržování a prosazování. Na úvod si připomeneme princip lidských práv popsany v Mezinárodním kodexu (Etika sociální práce – principy):

4.1 Lidská práva a lidská důstojnost

Sociální práce je založena na respektu k hodnotě a důstojnosti všech lidí a na právech, která z toho vyplývají. Sociální pracovníci podporují a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka. To znamená:

- 1. Respektovat právo na sebeurčení – sociální pracovníci respektují a podporují právo lidí na provádění vlastních výběrů a rozhodnutí, nezávisle na jejich hodnotách a životních rozhodnutích, za předpokladu, že to neohrozí práva a legitimní zájmy druhých.*
- 2. Podporovat právo na participaci – sociální pracovníci podporují plné zapojení a účast lidí, kteří používají jejich služby, takovými způsoby, aby mohli dosáhnout zmocnění ve všech aspektech rozhodování a jednání, která ovlivňují jejich život.*
- 3. Jednat s každým člověkem jako s celostní bytostí – sociální pracovníci se zajímají o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usilují o rozpoznání všech aspektů života člověka.*
- 4. Identifikovat a rozvinout silné stránky – sociální pracovníci se zaměřují na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporují jejich zmocnění.¹⁹⁹*

Uvedené principy lidských práv a lidské důstojnosti jsou, jak můžeme vidět, v Mezinárodním kodexu vztažené především k požadavkům na činnost sociálního pracovníka, nijak ale neosvětlují pojmy jako takové, nedefinují jejich vznik ani

¹⁹⁸ Tamtéž s. 4.

¹⁹⁹ *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

pojmový význam. V českém kodexu navíc nejsou hodnoty takto jednotlivě popsány, pouze na ně můžeme nalézt odkaz především ve čl. 1, kde čteme:

1.1. „Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi (...)“²⁰⁰

Dále kodex obsahuje změť povinností vyjmutých z jmenovaných lidskoprávních dokumentů a Mezinárodního kodexu s ohledem na povinnosti vztahující se k výkonu profese sociálního pracovníka. Navíc v dialogu obou kodexů můžeme pozorovat nepřesnost v zařazení jednotlivých pojmů. V případě prvně jmenovaného jde o zařazení pojmu jako principu, u druhého vidíme označení „hodnota“, přestože článek první je pojmenován jako „Etické zásady“.²⁰¹ Z obou těchto pohledů vyvstává pro naši analýzu nutnost zabývat se pojmem lidských práv a s ním spojenou důstojností lidské osoby.

Lidská práva

Lidská práva jsou taková práva, jejichž zajištění má fundamentální význam pro lidsky důstojnou existenci. Souvisí bezprostředně s lidským bytím. Proto jsou nezcizitelná a nedotknutelná. Tato práva nebyla přiznána člověku společností, vyplývají z lidské přirozenosti. Lidská práva jsou odvozena ze skutečnosti, že na rozdíl od všech ostatních bytostí je lidská přirozenost obdařena rozumem a svobodnou vůlí, a proto je všem lidem vlastní společná důstojnost. **Lidská důstojnost** je tedy základním principem lidských práv.²⁰²

Prvopočátky lidských práv můžeme vysledovat již v antice. Studie Boženy Komárkové, ve které se zabývá srovnáním pojetí Platóna a Augustina při pátrání po vzniku lidských práv, dosahuje závěru, že „práva člověka a občana vyrostla jako

²⁰⁰ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR.* [online]. 20. 5. 2006. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW
<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf>.

²⁰¹ Srov. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR.* [online]. 20. 5. 2006. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW
<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf>.

²⁰² Srov. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé.* s. 76.

ovoce křesťanství²⁰³. Antika a křesťanství nacházejí souvislost v pojetí faktu, že vědomé místo člověka je v „celosti bytí a v celosti řádu jako vyššího celku, z něhož se nelze izolovat.“²⁰⁴ Platónova Politeia, kterou Komárková analyzuje, vnímá stát jako absolutní hodnotu, vyšší jsoouco, které integruje všechny lidské cíle. Augustin z Platónova pojetí pozemského života vychází, naproti tomu ale rozpracovává myšlenku, že cíl a smysl existují nad ním a stát je musí respektovat, protože pozemská obec je jen startem k rozhodnutí pro svět nebo pro Boha. Z Augustinova pojetí, dle Komárkové, vychází pojetí svobody v občanském smyslu a pozvolna se rodí základy lidských práv a svobod.²⁰⁵

Geneze lidských práv

Přirozené právo je pojem, který pochází z antiky a vyjadřuje poměr mezi člověkem a „veškerenstvem“ (stoikové – každému co jeho jest). Již od Aristotela zahrnovalo právo na život, rodinu a vlastnictví. Stoikové prohlásili za nejcharakterističtější znak přirozeného práva svobodu a rovnost. Toto prohlášení se stalo základem patristického učení o přirozeném právu. Scholastika přisoudila přirozenému právu apriorní charakter daný rozumovými principy. Reformace pojem přirozeného práva zproblematizovala. Významově se pojem přirozeného práva ztotožnil s božským (Kalvín). Kalvinismus oživil tradici smlouvy mezi Bohem a člověkem ve smyslu historického, Biblí doloženého, faktu a za božské právo považoval především Desatero. Katoličtí monarchové se vraceli ke scholastickému pojetí přirozeného práva.²⁰⁶

Prvky moderního státu se objevovali v období reformačních bojů v 16. a v 17. století. V 17. století ustupuje teologická argumentace rozumové argumentaci. Teocentrismus²⁰⁷ je zaměněn za antropocentrismus²⁰⁸ a lidský rozum je postaven na roveň boží vůli. Osvícenské profánní přirozené právo přineslo revoluční sílu, kterou je možné vysledovat dodnes. Toto přirozené právo navázalo na stoickou tradici, přináší

²⁰³ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. s. 78.

²⁰⁴ Tamtéž s. 77.

²⁰⁵ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. s. 62 – 79.

²⁰⁶ Srov. Tamtéž s. 62 – 79.

²⁰⁷ *světonázor pokládající za základ světa boha, jemuž je vše podřízeno*

²⁰⁸ *názor, podle něž je člověk středem i konečným cílem světa i vesmíru*

abstraktní pojem člověka (kterým nahrazuje pojem občana) jako nezávislého individua, jenž žije ve společenství, v němž jsou vztahy mezi jedinci formulovány pojmy svobody a rovnosti. V osvícenství dostávají tyto pojmy přední význam. Pojmy převzaté ze stoicismu dostávají ovšem nový obsah. Přirozené právo se v osvícenství proměnilo v samostatnou nauku, ve které se odrážel řád shodný s přírodou, s principy rozumu a principy jsoucna. Přirozené právo nahrazovalo náboženství. Locke, Milton, Rousseau, Thomas Paine, Hobbes, ale také Kant – ti všichni se svými myšlenkami a teoriemi přirozeného práva podíleli na dynamice vzniku lidských práv.²⁰⁹

Rozhodující impulsy moderního chápání lidských práv vyšly z humanismu, teorie přirozeného práva a osvícenství. Prvním výslovným prohlášením o lidských právech je „*Virginia Bill*“ z roku 1776, spjatý s vyhlášením nezávislosti spojených států a mající své kořeny v anglosaské právní tradici. Rozhodujícím krokem v podpoře lidských práv pak byla „Všeobecná deklarace lidských práv“ vyhlášená OSN roku 1948.²¹⁰ V církevním dokumentu použil poprvé termín „lidská práva“ papež Jan XXIII. (v sociální encyklice „*Pacem in terris*“). Také 2. vatikánský koncil jim vyhrazuje pozitivní místo.

Komárková uvádí tři vývojové mezníky, které vedly k vytvoření státu ochraňujícího lidská práva:

1. Vznik křesťanství v reformační interpretaci (oproštění od antické filosofie)
2. Historická podmíněnost situace sociální, hospodářské, politické a právní, v níž se reformace prosazovala
3. Osvícenský racionalismus s klasickou teorií přirozeného práva

Historický vývoj současného pojetí lidských práv se sleduje často právě od 18. století, kdy vznikla americká deklarace nezávislosti a francouzská deklarace práv člověka. Základní prvky ke vzniku těchto dokumentů byly, jak jsme již výše naznačili, položeny daleko dříve a to nejen v západní tradici, kterou jsme zde především sledovali. V průběhu staletí proto dochází k jakési evoluci lidských práv. 18. století je považováno

²⁰⁹ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. s. 62 – 79.

²¹⁰ Srov. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. s. 76 – 78.

za období konceptualizace lidských práv na základě individuálního práva na život a svobodu.²¹¹

Manuál organizace s názvem „*Human rights and social work: A Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*“ který mj. uvádí, že lidská práva jsou neoddělitelnou součástí sociální práce ve všech jejích aspektech,²¹² rozděluje genezi lidských práv na tzv. 3 generace:

- **Individuální práva na svobodu:** právo na život a zdraví, na svobodné rozvíjení osobnosti; na svobodu náboženství, víry a svědomí, svobodu mínění a tiskovou svobodu; svobodu umění a vědy; svobodu shromažďovací a spolčovací; svobodu volby povolání; právo na osobní vlastnictví; právo na vlast; právo azylu; petiční právo, právo na právní slyšení.
- **Sociální, ekonomická a kulturní práva:** právo na svobodné podnikání, spolurozhodování, na spravedlivou mzdu, zotavenou, vzdělání, účast na kulturním životě, zabezpečení ve stáří a právo na bydlení.
- **Práva solidarity/ kolektivní práva:** právo na mír, na komunikaci, na kulturní odlišnost a svébytnost, na ekologicky snesitelné životní prostředí, na účast na společném dědictví lidstva, právo na vývoj a sebeurčení národů.²¹³
- V dnešní době se přidává ještě **generace čtvrtá**, která je také nejvíce diskutabilní. Patří sem práva nově se vytvářející, jejichž povahu můžeme označit jak za kolektivní, tak za individuální (právo na přístup k informacím, na mír, na čistotu životního prostředí...)²¹⁴

Míčka k formování lidských práv konstatuje, že v průběhu uvedeného vývoje lidských práv došlo v jejich pojetí k odklonu od práv daných přirozeným zákonem, která zahrnovala pouze omezený souhrn lidských práv. V dnešním pojetí na základě myšlenek J. Benthamy dochází k prosazování především tzv. utilitaristického kalkulu (užitek pro co největší počet lidí) a zásadní roli státu v určování a dodržování lidských

²¹¹ Srov. JANDEJSEK, P.; KOMBERCOVÁ, Z. Lidská práva v sociální práci. In. FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 95 – 113.

²¹² Srov. MILFAIT, R. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. s. 328 – 329.

²¹³ Srov. JANDEJSEK, P.; KOMBERCOVÁ, Z. Lidská práva v sociální práci. In. FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 95 – 113.

²¹⁴ Srov. MILFAIT, R. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. s. 324 - 325

práv).²¹⁵ Zde se nám otevírá možnost srovnat pohled současných politik na lidská práva s pohledem katolické církve, jak jej prezentuje ve svém sociálním učení. Nejprve si zde můžeme uvést pohled na lidská práva z prezentovaného Kodexu charity ČR, jak je uveden ve čl. 1., odst. 1.7. (s odvoláním na zmíněné mezinárodní a národní dokumenty a zákony a dále na Kompendium sociální nauky církve):

„Charitní služba je založena na respektování, ochraně a rozvíjení přirozených práv každého člověka a na křesťanském pojetí etických hodnot, zakotvených v Písmu svatém a v dokumentech sociálního učení katolické církve.“²¹⁶

Zde vidíme, že jsou zmíněna nikoliv lidská, ale přirozená práva, která se zároveň opírají o jejich křesťanské pojetí a to i přes prvotní odvolání na lidskoprávní dokumenty. Budková, která ve své stati srovnává přístup mezinárodních institucí a katolické církve k lidským právům, používá přehledného členění pro vymezení rozdílů v obou pojetích:

1. Jak se práva legitimují
2. Zda-li jsou lidská práva omezena
3. Role politických institucí
4. Proměna lidských práv v čase

Za zásadní potom rozdělení potom používá právě legitimizaci lidských práv a jejich proměnu v čase. K pojetí mezinárodních práv dle tohoto dělení sděluje, že k jejich legitimizaci je třeba souhlasu většiny a to především v politickém slova smyslu (zaštitěné organizacemi jako je OSN a EU) a jejich proměna v současné době je na úrovni kvantitativní. Uvádí, že se neproměňuje v čase pojetí práv (v podstatě od doby osvícenství a dále jejich ustanovením po druhé světové válce, zůstává pojetí lidských práv „zakonzervované“), nicméně narůstá jejich agenda rozšiřováním o různá dílčí sociální ale i individuální práva (viz např. čtvrtá generace).²¹⁷ Míčka v této

²¹⁵ Srov. MÍČKA, R. Expanze lidských práv ve světle sociálního učení církve. *Revue církevního práva*. č. 52–2/2012. s. 7–20.

²¹⁶ *Kodex Charity Česká republika*. s. 6.

²¹⁷ Srov. BUDKOVÁ, L. Srovnání pojetí lidských práv mezinárodních institucí a katolické církve – Závěr. *Distance – revue pro kritické myšlení*. 4/8, 2006. [online]. 2012.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <<http://www.distance.cz/rocnik-2006/57-rocnik-2006/1-cislo/708-srovnani-pojeti-lidskych-prav-mezinarodnich-instituci-a-katolicke-cirkve-zaver>>.

souvislosti cituje Komárkovou, která označuje sociální práva za práva sovětská, založená na „materiálně zajištěném lidství“ a tento trend považuje za negativní odklon od původní ideje lidských práv. Papež Benedikt XVI navíc hovoří o právech „postradatelných“, za která označuje např. práva prosazující zájmy jen skupin (práva žen, gayů, menšin...).²¹⁸ Odkazy na mezinárodní dokumenty vztahující se k těmto právům můžeme vidět také v Mezinárodním kodexu (Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Úmluva původních domorodých obyvatel aj.).²¹⁹

Lidská práva v pojetí římskokatolické církve se podle Budkové legitimizují prostřednictvím teologie a sociálního učení církve. Jejich proměna je přitom kvalitativní, neboť se v průběhu dvousetleté diskuse v katolické církvi neustále hledá jejich přijatelná a vhodná podoba. Zároveň si je církev vědoma zneužívání lidských práv a poukazuje proto spíše na hranice svobod člověka, jeho povinnosti a odpovědnost.²²⁰ V sociálním učení církve je hodnota lidských práv považována za jednu z nejvýznamnějších aktivit směřujících k zajištění lidské důstojnosti. V tomto směru se odvolává na to, že jde o práva „všeobecná, nezrušitelná, nezcizitelná“ a musí být lidem zaručena. Podle Kompendia sociální nauky církve jsou univerzální a nedělitelné. V chápání pojetí lidských práv podává Jan Pavel II v encyklice „*Centesimus annus*“ jejich výčet, kde je jako první zmíněno „právo na náboženskou svobodu“ a „právo na život“, od kterého se odvíjí práva další. V celém sociálním učení přitom můžeme vnímat neustálý odkaz na práva přirozená, od kterých se chápání lidských práv v politickém systému práv mezinárodních odklonilo.

Můžeme tedy vidět, že ač nás kodexy vyzývají ke ctění hodnoty lidských práv, není z nich patrné, k jaké tradici se odkazují. Jako vodítko nám může v tomto směru posloužit Kodex charity ČR, který odkazuje na východisko z křesťanské sociální nauky

²¹⁸ Srov. MÍČKA, R. Expanze lidských práv ve světle sociálního učení církve. *Revue církevního práva*. č. 52–2/2012. s. 7–20.

²¹⁹ Srov. *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

²²⁰ Srov. BUDKOVÁ, L. Srovnání pojetí lidských práv mezinárodních institucí a katolické církve – Závěr. *Distance – revue pro kritické myšlení*. 4/8, 2006. [online]. 2012. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <<http://www.distance.cz/rocnik-2006/57-rocnik-2006/1-cislo/708-srovnani-pojeti-lidskych-prav-mezinarodnich-instituci-a-katolicke-cirkve-zaver>>.

a základním přirozeným právům. Mezi hodnotami pak zdůrazňuje pojem lidské důstojnosti, která je pro postihnutí lidských práv základní.²²¹

Krátce k pojetí lidské důstojnosti

Pojem lidská důstojnost v mezinárodních dokumentech vychází z filosofické tradice, není tedy pojmem náboženským. Lidská důstojnost je základem lidských práv a zároveň jejich cílem. Je s nimi neodmyslitelně spjata, což je uznáváno mezinárodními dokumenty zabývajícími se lidskými právy (Všeobecná deklarace lidských práv a další), stejně tak jako v námi analyzovaných etických kodexech. Podle Míčky se může stát kritériem posuzování lidských práv, pokud není používán proti svému původnímu smyslu (právo na potraty či důstojnou smrt – eutanázií).²²² V sociální práci můžeme navíc pocítit jakési výsostné postavení lidské důstojnosti.²²³ Lidská práva na druhou stranu zasazují princip lidské důstojnosti do společenského rámce a garantují její nezcizitelnou hodnotu.

Základ lidské důstojnosti a lidských práv můžeme hledat u Immanuela Kanta a jeho kategorického imperativu: „jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy jako účel a nikdy pouze jako prostředek“.²²⁴ Pro Kanta je lidská důstojnost základní hodnotou. To, že s žádným člověkem nesmí být zacházeno jako s účelem či prostředkem pro vlastní potřeby je **základem a klíčovým pojmem sociální práce** vyjadřujícím princip úcty k člověku jako k bytosti schopné sebeurčení.²²⁵

Církev vidí lidskou důstojnost jako danou od Boha, protože je každý člověk stvořen k obrazu Božímu. To uvádí také Kodex Charity ČR spolu s vysvětlením, co se v tomto ohledu požaduje od charitního pracovníka:

*„Každý člověk, nezávisle na svém psychickém, morálním, sociálním, fyzickém stavu, je jedinečnou osobou, již přísluší nezcizitelná a nemanipulovatelná **důstojnost**, zakládající její nevýslovnou hodnotu, garantovanou Bohem. Každá osoba je obdařena právy i povinnostmi. Respekt k důstojnosti osoby zakazuje „zvěčňování“ potřebných na pouhé*

²²¹ Srov. Kodex Charity Česká republika.

²²² Srov. MÍČKA, R. Expanze lidských práv ve světle sociálního učení církve. *Revue církevního práva*. č. 52–2/2012. s. 7–20.

²²³ Srov. MILFAIT, R. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. s. 265 – 276.

²²⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. s. 91.

²²⁵ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 30 – 32.

*objekty charitní péče a soucitu, ale naopak vyžaduje podporu jejich schopností a odpovědnosti. Charita usiluje o odstranění ponižující chudoby, která je v rozporu s důstojností člověka. Charitní pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a základní lidská práva svých klientů. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Charitní pracovník přistupuje ke klientovi v duchu rovnocenného partnerství, které se zakládá na stejné lidské důstojnosti každého člověka.*²²⁶

Vyjmenování požadavků na charitního pracovníka v ohledu lidské důstojnosti můžeme porovnat i s výroky v etickém kodexu sociálních pracovníků, kde je uvedeno:

*„2. 1. 2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.*²²⁷

Kodex charity ČR se nicméně snaží opět o postihnutí pojmu, který je v literatuře velmi nejednotný a problematicky uchopitelný co se jeho interpretace týká a zároveň v její definici mísí východiska křesťanská s východisky určenými mezinárodními lidskoprávními dokumenty, na kterých se zakládá Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků.²²⁸ Milfait uvádí, že existuje řada konceptů, které postihují lidskou důstojnost, ve kterých se ale lidská důstojnost člověka jako člověka stvořeného k obrazu Božímu neuvádí. Stejně tomu také ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kde je přejat pojem lidské důstojnosti z výše zmíněné filosofické tradice.²²⁹

Šrajer pro uchopení lidské důstojnosti v rámci sociální práce proto vyzdvihuje potřebu konkretizace a propojení tzv. inherentního pojetí důstojnosti, jak je nám představováno zmíněnými dokumenty za použití pojetí kontingentního, které má původ u Aristotela a může být vyjádřeno pojmáním lidské důstojnosti na základě určitých kvalit člověka, které je třeba rozvíjet. Největší apel přitom staví na reflexi sebe sama a rozvoj sebepoznání, které je cestou k pomoci druhému člověku.²³⁰

²²⁶ *Kodex Charity Česká republika. s. 7.*

²²⁷ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR. [online]. 20. 5. 2006. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf>.*

²²⁸ *Kodex Charity Česká republika. s. 7.*

²²⁹ Srov. MILFAIT, R. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce. s. 265 – 276.*

²³⁰ Srov. ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce. Sociální práce/Sociálna práca. 2006, č. 2, s. 109-113.*

K diskusi o lidské důstojnosti můžeme s ohledem na sociální práci, která zahrnuje široké spektrum pomoci lidem v nejrůznějších obtížných životních situacích, do kterých se často tito lidé dostali ne vlastní vinou, uvést první část Všeobecné deklarace lidských práv: „*Všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni v důstojnosti i právech*“.

SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST V ETICKÉM KODEXU A KODEXU CHARITY ČR

Pojem sociální spravedlnosti jako základní hodnoty v Etickém kodexu Společnosti Sociálních pracovníků jsme citovali výše, další vymezení, které není zcela jasně definováno, můžeme v kodexu hledat opět ve srovnání s Mezinárodním kodexem, kde je spravedlnost definována v pěti bodech (zejména jako výčet povinností sociálního pracovníka):

4.2 Sociální spravedlnost

Sociální pracovníci mají povinnost podporovat sociální spravedlnost ve vztahu ke společnosti obecně i ve vztahu k lidem, se kterými pracují. To znamená:

- 1. Čelit negativní diskriminaci – sociální pracovníci mají povinnost čelit negativní diskriminaci na základě takových charakteristik, jako jsou schopnosti, věk, kultura, rod nebo pohlaví, rodinný stav, socio-ekonomický status, politické názory, barva pleti nebo jiné fyzické charakteristiky, sexuální orientace nebo duchovní přesvědčení.*
- 2. Uznat diverzitu – sociální pracovníci rozpoznávají a respektují etnickou a kulturní rozdílnost ve společnostech, kde pracují, berouce při tom v úvahu individuální, rodinné, skupinové a komunitní odlišnosti.*
- 3. Spravedlivě distribuovat zdroje – sociální pracovníci zaručují, že zdroje, které mají k dispozici, jsou rozdělovány spravedlivě ve shodě s potřebami.*
- 4. Čelit nespravedlivé politice a praktikám – sociální pracovníci mají povinnost upozorňovat své zaměstnavatele, tvůrce politik, politiky samotné a veřejnost na situace, kdy lidé žijí v chudobě, když zdroje nejsou adekvátní nebo když rozdělování zdrojů, politika a praxe jsou utlačující, nespravedlivé nebo škodlivé.*

5. *Pracovat na základě solidarity – sociální pracovníci mají povinnost čelit sociálním podmínkám, které přispívají k sociálnímu vyloučení, stigmatizaci nebo útisku a pracovat pro sociální inkluzi.*²³¹

Spravedlnost je ovšem opět pojem velmi problematicky postihnutečný, přesto je předmětem stále aktuální diskuse. Vycházíme-li z koncepce lidských práv v lidskoprávních dokumentech, můžeme říci, že na základě garance lidských práv označovaných jako práva sociální (tj. práva třetí generace) sociálním státem jde v zajištění sociální spravedlnost o lidská práva.²³² Spravedlnost jak ji chápe Mezinárodní kodex a v přenesené rovině také Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků je pojímána jako „prodloužená ruka státu“. Takto pojatá spravedlnost je tedy vlastností sociálního státu, je možné ji ovšem také chápat jako ctnost jedné osoby. Obě tyto pojetí sociální spravedlnosti můžeme nalézt v Kodexu charity ČR:

*„**Spravedlnost** se jeví obzvláště důležitá v dnešní době, v níž jsou hodnota osoby, její důstojnost a její práva navzdory proklamovaným záměrům vážně ohroženy rozšířenou tendencí přihlížet výlučně ke kritériu užitečnosti a majetku“ (KSNC, č. 202).
Spravedlnost na subjektivní rovině charitní práce znamená postoj vůle, která respektuje druhého jako osobu. Uplatňování a rozvoj vlastních schopností klientů je tedy věcí spravedlnosti. Na objektivní rovině charitní práce hovoříme o sociální spravedlnosti, která usiluje o spravedlivé uspořádání společnosti (na úrovni obcí, zemí i v mezinárodním měřítku) a vystupuje proti takovému společenskému a politickému vývoji, který vede ke znevýhodňování osob a rodin nebo k sociálnímu vyloučení celých skupin.“²³³*

Termín spravedlnosti se do povědomí filosofie dostává již díky Aristotelovi. Spravedlnost zakládá dle Aristotela nárok na to, aby člověk dostal, co mu náleží. Více se pak tímto pojmem zabýval Tomáš Akvinský. Pojem spravedlnosti ve smyslu přerozdělování definuje J. Rawls ve své Teorii smlouvy, který nabízí komplexní teorii sociální spravedlnosti a poskytuje v ní také náhled k hodnocení sociální spravedlnosti (na základě termínu „závoj nevědění“ popisuje Rawls, že zásady spravedlnosti je možné

²³¹ *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW
<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

²³² Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. s. 223 – 226.

²³³ Srov. *Kodex Charity Česká republika*. s. 9.

volit pouze tak, aby byly výhodné pro všechny lidi).²³⁴ Rawlsova koncepce sociální spravedlnosti je předmětem mnoha diskusí a není jasné, zda a jak by mohly být převedeny do reálné politické praxe. Jeho teorie je v tomto směru často konfrontována s novou komunitaristickou koncepcí spravedlivé pluralitní společnosti, která se objevila v moderních společnostech na přelomu 20. a 21. století. Ačkoliv je komunitaristická platforma velmi rozsáhlá, komunitaristi se v zásadě shodují v tom, že je nemožné najít společný koncept dobra pro celou společnost.²³⁵ Vyvstává zde problém universalistické platnosti norem a jejich partikularistického²³⁶ základu, což je problém také etických kodexů.

Sociální spravedlnost je poměrně nový pojem a do katolické morálky byl přijat v době Pia XI. pro jehož sociální encykliky „*Quadragesimo anno*“ je příznačný. Sociální spravedlnost se týká hospodářského blaha společenských skupin. Jako taková vyžaduje poměrný podíl sociálních partnerů na plodech jejich hospodářské spolupráce. Sociální spravedlnost dále vyžaduje úměrné a spravedlivé rozdělení bohatství národa mezi jeho různé skupiny. Proto se proti spravedlnosti prohřešuje koncentrace bohatství v rukou několika málo občanů, když zatím velká většina národa žije v chudobě. Sociální spravedlnost také žádá, aby se vyrovnaly rozdíly v bohatství mezi nejsilnějšími a nejslabšími sektory společnosti (např. mezi blahobytným průmyslovým a méně zvýhodněným zemědělským sektorem). Sociální spravedlnost také ukládá rozvinutým státům pomáhat těm méně rozvinutým, zvláště tam, kde trpí bídou, aby mohly žít způsobem hodným člověka.²³⁷

Sociální spravedlnost vyplývá ze základní normy spravedlivého řádu odpovídajícího obecnému blahu (dobrý řád spočívá v principech personality, solidarity a subsidiarity). Spravedlnost jako taková se stále ještě hledá, v podstatě vždy platila zásada kategorického imperativu: člověk má jednat podle zásad „maxim“, která může chtít jako všeobecný zákon. Pokud hledáme princip spravedlivého dobra, musíme plno věcí zevšeobecňovat. Sociální spravedlnost je tedy spojení spravedlnosti výkonu

²³⁴ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. s.53 – 56.

²³⁵ Srov. JUROVÁ, J. *K vztahu sociálnej spravodlivosti a rovnosti v súčasnej spoločnosti*. [online]. 9. 1. 2013.[cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW < <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/k-vztahu-socialnej-spravodlivosti-a-rovnosti-v-sucasnej-spolocnosti>>.

²³⁶ *Partikularismus* = prosazování dílčích zájmů před zájmy celku.

²³⁷ Srov. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. s. 46 – 53.

a potřeby v právním a institucionálním řádu výroby a při rozdělování ekonomických a sociálních statků.²³⁸ Nicméně v pojetí A. Anzenbachera můžeme sociální spravedlnost popsat na základě obecného dobra (definovaného T. Akvinským) má sociální spravedlnost 4 základní aspekty, na základě kterých je možné ji definovat:

1. Směnná spravedlnost – jde o „respekt ke stejné lidské důstojnosti každé jednotlivé osoby“ v rámci smluv vzniklých ze sociální interakce
2. Spravedlnost účasti – založená na aktivním přístupu k vytváření obecného blaha a stejných podmínek pro všechny
3. Spravedlnost distributivní – zajištění rozdělování zdrojů s ohledem na osoby, jejichž potřeby nejsou uspokojovány (opce pro chudé)
4. Spravedlnost procesní – zde jde zejména o právní rámec spravedlnosti v sociálním systému²³⁹

Anzenbacher dále vychází z Huberta a upozorňuje, že v teorii spravedlnosti vždy řešíme dvě otázky a to otázku vztahu mezi spravedlností jako příslibem a možností její realizace a dále o otázku vztahu mezi rovností a svobodou. Na první otázku můžeme v rámci křesťanské nauky nalézt odpověď v příslibu Božího království, které zajišťuje spravedlnost pro všechny. Druhou otázku můžeme pak nahlížet z pohledu přikázání lásky („Miluj svého bližního jako sám sebe“)²⁴⁰, kde jde jednak o nedotknutelnost svobody každého člověka a na straně druhé zároveň o zaručení stejných svobod pro všechny.²⁴¹

V přednášce k sociální spravedlnosti Anzenbacher uvedl 4 roviny realizace sociální spravedlnosti, z nichž nejdůležitější je pro naši analýzu pojmu vzhledem k etickému kodexu rovina „zajištění sociálně-kulturního minima“, která se týká uspokojování potřeb, jenž jsou podmínkou pro lidsky důstojný život. Zajištění těchto potřeb je přitom nutné garantovat především těm, kteří si nemohou k jejich uspokojení pomoci sami (osoby se zdravotním či sociálním znevýhodněním...). Druhá rovina se týká zajištění „spravedlivé rovnosti šancí“, kterou můžeme popsat v obdobném smyslu jako spravedlnost účasti. Třetí rovina je tzv. „spravedlností výkonu“, která je v rámci státu

²³⁸ Srov. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. s. 46 – 53.

²³⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. s. 223 – 226.

²⁴⁰ Mk 12, 30n

²⁴¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. s. 223 – 226.

v podstatě tržním hospodářstvím za předpokladu garance předchozích dvou rovin. Čtvrtá rovina se pak odvolává na Rawlsův „diferenční princip“ ve smyslu toho, že na určitou dobu je možné tolerovat redukci sociálního přerozdělování pro zajištění rozvoje ekonomiky státu, aby se do budoucna mohl stát opět zaměřit na sociálně-kulturní zajištění sociálně slabých jedinců.²⁴²

SHRNUTÍ

Na závěr této kapitoly musíme opět shrnout ve vztahu k analyzovaným pojmům, že existují různé koncepce sociální spravedlnosti a také různá pojetí a zaměření lidských práv a pojetí lidské důstojnosti a je opět vždy jen na daném sociálním pracovníkovi, který si vybere, aby byl co nejvíce užitečný a vedl k dosažení a naplnění cíle profese sociální práce v dané oblasti specializace. S ohledem na historický kontext sociální a charitativní práce nám může Kodex charity ČR v tomto ohledu pomoci definovat deklarované pojmy lidských práv a sociální spravedlnosti (jak např. ve svém výzkumu ohledně chápání daných pojmů v Kodexu charity ČR potvrzuje Zdeňka Křížová).

2.3.4 Požadavek na univerzalizmus etického kodexu

Cílem jak Mezinárodního kodexu sociální práce, tak i Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR je pomoci v praxi sociálních pracovníků, kteří se snaží řešit složité situace a sociální problémy na všech úrovních. Zde nám pak vyvstává otázka po univerzalizmu etického kodexu.

Mezinárodní kodex (a stejně tak i český kodex, který z něj vychází) je vystaven na západním liberálním myšlení ovlivněném závazky vůči individualismu. Liberalismus má základ v západní Evropě a Severní Americe počátek v 19. století a odvíjí se o vývoje parlamentní demokracie a ústavního práva. Principy liberalismu můžeme nalézt v díle

²⁴² Srov. ANZENBACHER, A. Co je sociální spravedlnost? *Teologické texty*. č. 4/2004. [online]. posl. aktualizace 2004. [cit.2013-04-04]. Dostupné na WWW <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html>>.

Johna Stuarta Milla (zejm. spis „O svobodě“).²⁴³ Významným průlomem v politické filosofii liberalismu byla Rawlsova teorie spravedlnosti. John Rawls se často odvolává na Kanta a teorii spravedlnosti předkládá jako základní společenskou ctnost a ideu sociálního státu. Díky této teorii Rawls dochází k tomu, že společnost při garantování všech jiných dober svým působením pomáhala zlepšovat postavení těch, kteří jsou na jejím dně.²⁴⁴

Podle kritiků je ovšem nemožné myšlenku univerzalizmu udržet a to jak v rámci jedné země, tak i v mezikulturním měřítku. Největší problém univerzalizmu etického kodexu je udržení hodnot – kodexy předpokládají shodu o hodnotách jak v rámci profesí, tak i na straně veřejnosti, ovšem je sporné, zda taková shoda existuje a navíc v tak roztržité profesí, jakou je sociální práce.²⁴⁵

Na to navazuje další kritika takto postaveného dokumentu, která vychází z tvrzení, že Mezinárodní kodex přehlíží ostatní filozofické a kulturní tradice, jako v Asii, Africe, Číně, a na východě. V těchto kulturách je například více stavěno na hodnotách rodiny či komunity oproti zájmům jednotlivců a individuálním právům, které jsou hájena v kodexu.²⁴⁶ Kritika dále pokračuje tím, že sociální pracovníci se v rámci svého vzdělávání málo věnují anti-diskriminační praxi a problematice kulturních a jiných forem odlišnosti mezi národy. Dominantní jsou vždy křesťanské hodnoty v sociálních službách. V tomto smyslu je sociální práce kritizována za podporu vyloučení mnoho nejzranitelnějších, zejména těch, kteří nesdílejí západní liberální víry nebo křesťanské tradice.²⁴⁷

²⁴³ Srov. HARRINGTON, A. et al. *Moderní sociální teorie*. s. 56 – 58.

²⁴⁴ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 74 - 78.

²⁴⁵ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

²⁴⁶ Srov. HEALY, L. M. Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Journal of Social Work*, č. 50, 2007. s. 11–26 [online] posl. aktualizace 2007. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://isw.sagepub.com/content/50/1/11.full.pdf+html>>.

²⁴⁷ Srov. PARTON, N. Some thoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. *British Journal of Social Work*, č. 30, 2000. s. 449-504. [online] posl. aktualizace 2000. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.brynmawr.edu/socialwork/GSSW/schram/parton.pdf>>.

2.4 KRITIKA ETICKÉHO KODEXU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A POTŘEBA JEJICH AKTUALIZACE

Na základě uvedené analýzy a především požadavku na univerzalismus je nám jasné, že se ani Mezinárodní, ani Český kodex se nemůže vyhnout kritice. My bychom rádi některé z těchto kritik představili a také se zabývali nutností neustálé reflexe a aktualizace etického kodexu. Uvědomění si potřeby aktualizace kodexu můžeme vnímat jako prostředek pro další diskusi vzhledem k vývoji sociální práce a rozvoji profese v českém prostředí.

2.4.1 Kritika etického kodexu sociálních pracovníků

Uvedením některých vyjádřených kritik etického kodexu sociálních pracovníků a sociální práce bychom rádi představili východiska pro možné uvažování o změně či úpravě kodexu. Kritika prolíná jak analýzou, tak i etickou reflexí. Částečně zde také navazujeme na výše uvedenou kritiku univerzalizmu etického kodexu.

Obecnou a často citovanou kritiku etických kodexů předkládá Banks a přejímá ji například Nečasová :

- Mohou vést k elitářství a exkluzi profese
- Sociální práce nelze vyjádřit soustavou povinností a pravidel
- V sociální práci existuje trend multidisciplinárních týmů, přitom kodexy bývají definovány pro jednu profesi
- Kodexy v sociální práci bývají zaměřeny pouze na vztah pracovník-klient, další okolnosti (například ekonomický tlak) neberou v potaz
- V kodexech by měla existovat shoda mezi profesionály a veřejností, což je u Etického kodexu sociálních pracovníků sporné²⁴⁸

²⁴⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. s. 71 – 73.

Úlehla navíc tvrdí, že etiku sociální práce nelze kodexem postihnout. Kodexy dle něj jsou užitečné k prvotnímu seznámení a nahlédnutí do problematiky hodnocení práce. Etický kodex vidí jako zjednodušující model. Do sociální práce se promítá celý pracovníkův přístup k životu a lidem.²⁴⁹ Kodexy můžeme chápat jako určitý ideál, který bychom ve vztahu ke klientům měli dodržovat, nelze se na něj ovšem spoléhat ve všem.²⁵⁰

Kritiku etických kodexů vycházející z použití kodexů v praxi vyvolává také Clark:

- Pracovníkům jsou často nejasné významy a výklady některých principů a to, jak se promítají do praxe (nejednotnost vyjádření a chápání principů a hodnot)
- Kodexy neposkytují vodítka pro cíle a principy při řešení konfliktů a konkrétních situací
- Kodexy nejsou relevantní pro praxi, je vedeno více právních a organizačních postupů
- Kodexy nejsou v praxi používány (na to upozorňují i četné výzkumy v této oblasti)²⁵¹

Zde je ovšem třeba opět zdůraznit, že praktická aplikace etického kodexu je věcí profesionálního pracovníka. Etický kodex pak vyjadřuje něco, o co se má usilovat, je vodítkem dobrého jednání. Jak člověk potom skutečně jedná, jak toto své jednání reflektuje, jak zdařilý život vede, je jen na něm.

Kritika je často vztahována především k Mezinárodnímu kodexu sociální práce. Otázkou je především to, jaká privilegia má mezinárodní výrok bez zkoumání problematické a sporné myšlenky mezinárodní sociální práce nebo západní liberální

²⁴⁹ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. s. 113.

²⁵⁰ Srov. JANDEJSEK, P.; KOMBERCOVÁ, Z. Lidská práva v sociální práci. In. FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. s. 95 – 113.

²⁵¹ Srov. JOHNS, A. et al. Reflecting on the Use of the Code of Ethics in SW Practice: A Newfoundland and Labrador Perspective. *Journal of Social Work Values and Ethics*, roč. 6, č. 2/2009. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.socialworker.com/jswve/content/view/122/68/>>.

etické teorie, na které je kodex založen.²⁵² Sociální práce probíhá v různých souvislostech ve stále rostoucí řadě zemí. Navíc řada činností popsaných jako sociální práce má takový charakter, že sociální pracovníci v jedné zemi nemusí danou činnost v jiné zemi definovat jako sociální práci. Sociální práce je navíc, jak již bylo uvedeno, roztržštěná na mnoho specializovaných oborů a nebo je naopak součástí multidisciplinárního oboru, jako je třeba zdravotnictví.²⁵³

Poslední myšlenkou v otázce kritiky etického kodexu bude opět již zmíněná myšlenka jeho vymahatelnosti či vynutitelnosti a to především vzhledem k Mezinárodnímu kodexu sociální práce a Etickému kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR. Matoušek zmiňuje, že je kodex obtížně vymahatelný.²⁵⁴ Můžeme si všimnout, že v popisu činností vykonávaných SSP ČR je zmíněno, že dbá na dodržování etického kodexu.²⁵⁵ Již nikde ovšem není stanoveno, jakým způsobem tuto činnost vykonává a jak vůbec zajišťuje uvedení kodexu do praxe sociální práce. Na rozdíl od státní moci, která díky legislativě v sociálních službách zajišťuje kontrolu etického chování pracovníků pomocí standardů kvality sociálních služeb.²⁵⁶ Můžeme tedy vyvozovat, že vynutitelnost etického kodexu se vztahuje pouze ke členům SSP ČR a nezavazuje další sociální pracovníky, kteří členy nejsou, aby se dle etického kodexu řídili.

²⁵² Srov. HEALY, L. M. Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Journal of Social Work*, č. 50, 2007. s. 11–26 [online] posl. aktualizace 2007. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://isw.sagepub.com/content/50/1/11.full.pdf+html>>.

²⁵³ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

²⁵⁴ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 63.

²⁵⁵ Srov. Společnost sociálních pracovníků – Kdo jsme. [online]. posl. aktualizace 4.4.2013. [cit.2013-04-04]. Dostupné na WWW <<http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/kdo-jsme>>.

²⁵⁶ Srov. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce poskytovatele*.

2.4.2 Důvody pro aktualizaci etického kodexu sociálních pracovníků

V Mezinárodním etickém kodexu je uvedeno, že se nejedná o vyčerpávající nebo konečné řešení sociální práce, neboť sociální práce v 21. století je dynamická a neustále se rozvíjející profese. Sociální práce je pojata jako vzájemně propojený systém hodnot, teorie a praxe a doporučuje se, aby národní etické kodexy poskytovaly podrobnější pokyny k praktikování sociální práce v konkrétních vlastních vnitrostátních souvislostech, které by měly být pravidelně aktualizovány a přezkoumávány.²⁵⁷

Nejde tu o popírání významu historie ani dějinných událostí, ale o nutnost neustálého reflektování současného dění ve společnosti. Sociální práce jako profese, vědní disciplína i obor vzdělávání je poměrně mladá, ale právě tím, že se neustále snaží pružně reagovat na aktuální potřeby svých klientů - kterými mohou být jednotlivci, rodina, komunita, organizace nebo společnost - se stává jednou z nejdynamičtějších profesí současnosti.²⁵⁸ U nás je to stále více zřejmé rozvojem oboru na vysokých školách a zaměřením se na specializované činnosti této práce v rámci jednotlivých sociálních služeb. Čím promyšleněji a cíleněji reaguje na dění ve společnosti, tím účinněji může nabízet preventivní opatření a systematickou pomoc při řešení negativních dopadů sociálních událostí.

Otázkou je, zda se dynamické změny ve společnosti dotýkají i základních hodnot, mravních principů a jednotlivých etických odpovědností? Na tuto otázku by různým způsobem odpověděli jednotlivé filozofické směry etiky, čemuž se však v této práci nebudeme podrobněji věnovat. V každém případě to, co se mění nezávisle na filozofických koncepcích, jsou:

- **Nová globální etická témata** navazující na rozvoj technologií nebo nových sociálních událostí (např. bioetické otázky v souvislosti s rozvojem genového

²⁵⁷ *Etika sociální práce - principy*. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

²⁵⁸ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

inženýrství; etika internetové komunikace; rozvoj mezinárodního terorismu a potenciálně zneužívání sociální práce za tímto účelem)

- **Nové etické problémy a dilemata související s výkonem profese** (např. v oblasti práce s etnickými menšinami)
- Mění se **hodnotové orientace**
- Identifikování a formulování **všeobecných lidských práv** (např. akcentování antidiskriminačního přístupu, práva na práci, práva na sexuální orientaci)
- Identifikování a formulování **etických principů** v profesní činnosti založených na nových výzkumech a teoriích
- Rozvoj a **transformace sociálních služeb** (V České republice zejména v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách a jeho aktualizací)
- **Změny legislativy**
- Ačkoli některé etické hodnoty a principy sociální práce mohou být nadčasové, způsob **formulování principů a hodnot podléhá změnám v myšlení a jazyku** dané společnosti i profesní komunity.²⁵⁹

Přestože Banks popsala následující východiska aktualizace etického kodexu sociálních pracovníků již v roce 1998, můžeme sledovat v souvislosti s reflexí a analýzou Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR, že jsou v naší otázce stále aktuální a mohou být použity pro diskusi o aktuálnosti současného kodexu sociálních pracovníků u nás. Pro aktualizaci hovoří už fakt, že etický kodex u nás je v platnosti již od roku 2006, tedy sedm let a aktualizován byl přitom v době, kdy se měnila také legislativa, na kterou paradoxně nereaguje.

²⁵⁹ Srov. BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24] Dostupné na WWW: <http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

ZÁVĚR

V závěru bych se ráda ohlédla za úkolem, který jsem si ve své práci dala, tedy reflektovat a analyzovat etický kodex sociálních pracovníků. S přihlédnutím k rozsáhlé teoretické základně, kterou bylo nutné v práci postihnout a uvést do souvislostí pro odbornou etickou reflexi kodexu se zahrnutím pojmů z oblasti etiky, etických teorií a sociální práce z etického i profesního hlediska musím zdůraznit, že pojetí v předkládané práci má sklon k určité redukci. Přesto si myslím, že etická reflexe kodexu vystavěná na uvedené teoretické základně poskytuje základní východiska a naznačuje cesty dalšího možného reflektování kodexu, který je pro profesi z mého pohledu důležitý.

Analýza postihuje kodex z širšího pohledu se zmínkou o historii a relevantnosti kodexu pro praxi, tak přímo rozbor kodexu ve vztahu k Mezinárodnímu kodexu sociální práce. Díky analýze bylo možné odhalit a popsat zakotvení kodexu v české sociální práci a to také z kulturního a historického hlediska. Jako stěžejní východisko analýzy jsem zvolila dále porovnání deklarovaných principů lidských práv a sociální spravedlnost, na které se oba kodexy odvolávají, nicméně je nedefinují. Pro širší rozvinutí diskuse v této oblasti jsem využila porovnání s Kodexem Charity České republiky, který dané principy také ukládá jako základní pro charitní službu a zároveň se je snaží definovat na základě sociálního učení církve. Odhalením slabých stránek v kritice etického kodexu a nastíněním potřebnosti neustálé aktualizace jsem se dotkla otázek ohledně začlenění kodexu do každodenní praxe sociálních pracovníků.

Řada dalších otázek souvisejících s touto problematikou se může ubírat především dvojím směrem – tyto dva směry mohou pomoci odhalit termíny integrace a specializace nyní vztažené přímo na etický kodex. Snahu o integraci vidíme zejména ze strany Mezinárodní federace sociálních pracovníků, která ji dává přeneseně za povinnost také členským organizacím a tedy i Společnosti sociálních pracovníků ČR. Ze strany této společnosti již snahu o integraci profese tolik necítíme, a to zejména proto, že ji dle mého názoru zastínily legislativní úpravy a změny. Etický kodex sociálních pracovníků v naší zemi nekoreluje s platnou právní úpravou v sociální oblasti, což vyvolává „třetí plochu“ mezi etickými požadavky profese deklarované kodexem a právními normami. Například zákon o sociálních službách uvádí do popředí nové pojmy, jako jsou sociální služby a uživatel služby. V etickém kodexu sociálních

pracovníků ovšem stále nalezneme označení „klient“. Přitom ve srovnání se zahraniční praxí je běžné, že kodexy na právní úpravu daného státu reagují (např. etický kodex sociální práce ve Velké Británii používá označení „uživatel služby“ stejně jak je tomu v legislativě státu). Zároveň v naší právní úpravě existuje díky systému inspekcí kvality sociálních služeb kontrola zaměřená na dodržování etických přístupů zejména vůči klientovi (viz Zavádění standardů kvality sociálních služeb - Průvodce poskytovatele) a požadavek na vytváření etických kodexů v jednotlivých službách, který ze strany Společnosti sociálních pracovníků není nijak přijímán či hodnocen a Společnost jak jsme již výše uvedli, nemá žádné kontrolní mechanismy ohledně dodržování kodexu, který deklaruje. Tyto mechanismy pak můžeme nalézt ale v rámci jednotlivých organizací.

Z uvedených problémů může vznikat paradoxní stav v jednotlivých organizacích a službách, který jsem sama zažila – organizace přejímá kodex sociálních pracovníků, se kterým musí být zaměstnanci seznámeni a jsou povinni ho dodržovat, což je dáno vnitřní směrnici. Zároveň ale sociální služba poskytovaná danou organizací vytváří další kodex konkretizující specifika práce v dané službě (ten pak často používá právě jinou terminologii převzatou ze zákona). Tento kodex je také závazný, ale mechanismus kontroly je dán standardy a zajištěn inspekcemi kvality sociálních služeb. Navíc například pokud jde o specializovanou organizaci, může ještě přejímat další kodexy, jako Kodex charity České republiky. Pro pracovníky může být nejednotnost definic a přejímaných hodnot pouze zmatením a může způsobovat problémy v jeho osobním přístupu k práci.

Uvedená diplomová práce zaměřená na analýzu a reflexi etického kodexu sociálních pracovníků tedy postihnutím šíře diskursu daného tématu otevírá další možná témata řešení a předkládá i apel na aktualizaci či alespoň evaluaci etického kodexu sociálních pracovníků. Přestože neobsahuje detailní vhled do problematiky, popisuje z mého hlediska alespoň její šíři a tím může pomoci budoucím sociálním pracovníkům, ale i pracovníkům již dlouhodobě v praxi sociálních služeb působícím získat větší vhled do vykonávané profese a důležitosti znalosti etických požadavků na ní.

Seznam použitých zdrojů

LITERATURA

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
- BREZINKA, W. *Filosofické otázky výchovy*. Praha: ZVON, 1996. ISBN 80-7113-169-5.
- BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1995. ISBN 80-206-0409-X.
- DOSOUDILOVÁ, K.; FRANCUCHOVÁ, M. *Typická dilemata v terénní sociální práci pro terénní pracovníky*. In *Profesní dovednosti terénních pracovníků*; Sborník studijních textů pro terénní pracovníky. Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava, 2007. ISBN 978-80-7368-503-4. s. 471 – 518.
- DUŠKOVÁ, I. DŽBÁNKOVÁ, Z. *Etická dimenze institucionálních změn (vybrané problémy)*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha, 2005. ISBN 80-245-0961-X.
- ERIKSON, E. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-291-X.
- FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. S. 11 – 28.
- GOLDMAN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. Vyd. 2. Olomouc: Univerzita Palackého (PF), 2001. 80-244-1454-6.
- HARRINGTON, A. et al. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-093-3.
- HAVRDOVÁ, Z. et al. *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze: Praha, 2010. ISBN 978-80-97398-06-7.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1990. ISBN 80-205-0152-5.
- KLENOVSKÝ, L. Identita profese jakožto identita profesionálů. In *Rizika sociální práce: Sborník z konference „VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. SMUTEK, M. et al. (ed.), Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 224 – 229.

- KLIMEKOVÁ, A. *Etika, mravná výchova a profesná etika (modely a problémy)*. Prešov: Prešovská univerzita. 2005. 11s. ISBN 80-969053-9-2.
- Kodex Charity Česká republika*. Olomouc: Arcidiecézní charita Olomouc, 2009.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25384-9.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.
- KUČÍREK, J. Osobnost sociálního pracovníka jako možný pramen Problematického jednání s dětmi a mládeží. In *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou: Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 12. – 13. 10. 2007*. JANEBOVÁ, R. et al. (ed.) s. 94 – 98. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MATELNÉ, A. et al. *Etika sociální práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžběty, 2010. ISBN 978-80-89271-85-6.
- MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. s. 72 – 94.
- MILFAIT, R. et al. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. Vimperk: Akcent, 2012. ISBN 978-80-86057-78-1.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1289-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0 66.
- NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
- NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*. Vydavatelství Masarykovy univerzity: Brno -Kráví Hora, 2001. ISBN 80-21026731.

- NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O.;
- NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci. In JANOUŠKOVÁ K...; NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Profesní dovednosti *terénních* sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro *terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-504-1.
- PAYNE, S. M. *Modern Social Work Theory*. New York, Houndmills: Palgrave, 1997. ISBN 0-333-67654-8. s. 286 – 298.
- PŘÍKASKÝ, J. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5.
- REAMER, F. G. *Social Work Values and Ethics*, Columbia: Columbia University Press, 2006. ISBN 0-231-13788-5.
- SCHIMERLINGOVÁ, V., NOVOTNÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Filosofická fakulta univerzity Karlovy: Praha, 2002. ISBN neuvedeno.
- SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka: Podněty pro duševní hygienu v pomáhajících profesích*. Portál: Praha, 2008. ISBN 978-80-7367-369-7.
- SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-01-0.
- THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.
- TICHÝ, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. 1. Vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. ISBN 97-80-7368-310-8.
- Transparency International – Česká republika: skripta Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. Praha: Transparency International, 2008. ISBN 978-80-903032-2.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II: Dospělost a stáří*. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. Praha: ZVON, Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-292-6.
- WERNISCHOVÁ, H. Morální vývoj jedince ve vztahu k etickému východisku. In FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. s. 28 - 39.
- Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce poskytovatele*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002. ISBN 80-86552-45-4.
- ŽILOVÁ, A. *Kapitoly z teórie sociálnej práce I*. Žilina: Edis, 2000. s. 106 – 108. ISBN 80-968932-0-3.

Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé (Vydala Německá biskupská konference 1995). České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-809-X.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

BANKS, S. Professional Ethics in social work – what future? *British Journal of Social Work*, 1998, č. 28, s. 213 – 231. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24]

Dostupné na WWW:

<http://lib.haifa.ac.il/internal/wiki/images/e/ec/Social_worker.pdf>.

Bílá kniha v sociálních službách. Konzultační dokument. Praha: MPSV, 2003. [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW

http://www.cekas.cz/oldweb/php/pdf/Bila_kniha_unor_2003.pdf.

Code of Ethics of National Association of Social Workers. National Association of Social Workers.[online]. posl. aktualizace 2008. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW

< <http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>>.

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR. [online]. 20. 5. 2006. [cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW

<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>.

Etika sociální práce - principy. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. [online]. 29.9. – 1.10. 2004.[cit.2013-03-25]. Dostupné na WWW

<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>.

GONZÁLEZ-PRENDES, A. Dissonance Between Personal and Professional Values: Resolution of an Ethical Dilemma. *Journal of Social Work Values and Ethics*, roč 8, č. 2/2011. [online]. posl. aktualizace 2011. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW

<<http://www.socialworker.com/jswve/fall11/fall115.pdf>>.

HEALY, L. M. Universalism and cultural relativism in social work ethics. *International Journal of Social Work*, č. 50, 1998. s. 11–26 [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW:

<<http://isw.sagepub.com/content/50/1/11.full.pdf+html>>.

Charita Česká republika. *Organizační struktura*. [online] posl. aktualizace 2013. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.charita.cz/o-charite/organizacni-struktura/>>.

JANEBOVÁ, R. Dilemata mezi právem a etikou aneb právo nezbujuje odpovědnosti. In *Etika sociální práce: Sborník z konference „VI. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 16. až 17. října 2009*. KAPPL, M. et al. (ed.), Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 38 – 54.

JOHNS, A. et al. Reflecting on the Use of the Code of Ethics in SW Practice: A Newfoundland and Labrador Perspective. *Journal of Social Work Values and Ethics*, roč. 6, č. 2/2009. [online] posl. aktualizace 1998. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.socialworker.com/jswve/content/view/122/68/>>.

JUROVÁ, J. *K vztahu sociální spravedlivosti a rovnosti v současné společnosti*. [online]. 9. 1. 2013. [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW <<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/k-vztahu-socialnej-spravodlivosti-a-rovnosti-v-sucasnej-spolocnosti>>.

GILBERT, T. Ethics in Social Work: A Comparison of the Intl Statement of Principles in SW with the British Code. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, roč. 6, č. 2/2009. [online]. posl. aktualizace 2009. [cit. 2013-03-30]. Dostupné na WWW <<http://www.socialworker.com/jswve/content/view/121/68/>>.

PARTON, N. Somethoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. *British Journal of Social Work*, č. 30, 2000. s. 449-504. [online] posl. aktualizace 2000. [cit. 2013-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.brynmawr.edu/socialwork/GSSW/schram/parton.pdf>>.

Společnost sociálních pracovníků – Kdo jsme. [online]. posl. aktualizace 4.4.2013. [cit.2013-04-04]. Dostupné na WWW <<http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/kdo-jsme>>.

ZITA, J. Nalézání identity povolání sociální pracovník. *Práce a sociální politika*. MPSV, 2005, č. 7-8, s. 4. [online]. posl. aktualizace 2010. [cit. 2013-03-18]. Dostupný na WWW: <http://mpsv.cz/files/clanky/3753/PSP_07_05_big.pdf>. ISSN 0049-0962.

PERIODIKA

BAREŠ, P. Odborná reflexe výkonu profese sociální práce napříč různými systémy sociální ochrany ČR, v nichž se sociální práce uplatňuje. *Fórum sociální práce / Social Work Forum*, 2011, č. 2. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011. ISSN 1804 – 3070. s. 109 – 114.

HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce/Sociální práca.*, 2007, č. 1. s. 5 – 7. ISSN 1213-6204.

JANKOVSKÝ J.; ŠKULECOVÁ A. Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích. *Sociální práce/Sociální práca*, 2004, č. 4, ISSN 1213-624.

LORENZ, W. Teorie a metody sociální práce v Evropě – profesní profil sociálních pracovníků, *Sociální práce/sociální práca*. 2007, č. 1. s. 62 – 71. ISSN 1213-6204.

MÍČKA, R. Expanze lidských práv ve světle sociálního učení církve. *Revue církevního práva*. č. 52–2/2012. s. 7–20. ISSN 1211-1635.

SYROVÝ, J. Česká sociální práce jako obor naprosto selhala. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2009, č. 3. s. 7 – 9. ISSN 1213-6204.

ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2006, č. 2, s. 109-113. ISSN 1213-6204.

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění. [online]. posl. aktualizace 2006. [cit. 2013-02-20]. Dostupné na WWW <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/z_108_2006.pdf>.

NEPUBLIKOVANÉ TEXTY

MACHULOVÁ, H. *Filosofický a teologický pojem hodnoty se zřetelem na etiku v sociální práci*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce J. Vokoun.

Abstrakt

PODZIMKOVÁ, P. Analýza a reflexe etického kodexu sociálních pracovníků. České Budějovice 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce: R. Míčka.

Klíčová slova: etický kodex, sociální práce, etika, reflexe, analýza, profese, sociální pracovník, mezinárodní etický kodex sociální práce, Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků, Lidská práva, sociální spravedlnost, Kodex Charity Česká republika

Práce se zabývá odbornou etickou reflexí a analýzou etického kodexu sociálních pracovníků se zapojením do širších souvislostí profese sociální práce a lidskoprávních principů. V úvodu se zabývá postihnutím základních pojmů v oblasti etiky a sociální práce s ohledem na specifika profese sociální práce a požadavků na profesionálního sociálního pracovníka.

Na základě odborné etické reflexe teoretických východisek se práce dále analyzuje dokument Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky v porovnání s Mezinárodním etickým kodexem sociální práce a Kodexem charity Česká republika s důrazem na interpretaci principů lidských práv a sociální spravedlnosti. V závěru se práce v návaznosti na analýzu snaží shrnout také kritiky a důležitost aktualizace etického kodexu včetně naznačení dalších možných cest ke zkoumání této problematiky.

Abstract

Analysis and reflection of the Code of Ethics of Social Workers Czech Republic

Key words: code of ethics, social work, ethics, reflection, analysis, profession, social worker, International Social Work Code of Ethics, Code of Ethics of Social Workers, Human Rights, Social Justice, Code of Caritas Czech Republic

This work deals with professional ethical reflection and analysis of the code of ethics of social workers to join in the broader context of the social work profession and human rights principles. The introduction deals with disabilities, the basic concepts of ethics and social work with regard to the specifics of the social work profession and the requirements of professional social worker.

Based on professional ethical reflection theoretical work also analyzes the document Code of Ethics of Social Workers of the Czech Republic in comparison with the International Social Work Code of Ethics and the Code of Charity Czech Republic with an emphasis on the interpretation of the principles of human rights and social justice. At the end of the work in relation to analysis tries to summarize the importance of criticism and also updated the Code of Conduct, including an indication of other possible paths to explore this issue.